

ZİHİN ÖZÜRLÜ ÇOCUK ANNELERİNİN
AİLE ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN ALGILAMALARI İLE
ÇEŞİTLİ AİLESEL DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ
İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Onur KURT

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2001

ZİHİN ÖZÜRLÜ ÇOCUK ANNELERİNİN AİLE ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN
ALGILAMALARI İLE ÇEŞİTLİ AİLESEL DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ
İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Onur KURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Atilla Cavkaytar

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Ağustos 2001

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

ZİHİN ÖZÜRLÜ ÇOCUK ANNELERİNİN AİLE ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN ALGILAMALARI İLE ÇEŞİTLİ AİLESEL DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Onur KURT

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ağustos 2001

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Atilla CAVKAYTAR

Bu araştırma ile zihin özürlü çocuk annelerinin (a) ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin algılama düzeylerini, (b) ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerini ortaya koymak; ayrıca, bu düzeylerle annelerin, ailelerinin ve zihin özürlü çocuklarının demografik özellikleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma, 2000-2001 Öğretim Yılı'nda Eskişehir ili merkezinde zihin özürlülere hizmet veren dört özel ve resmi kuruma devam eden 195 öğrencinin annesi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma, durum saptama türünde; aynı zamanda, değişkenler arasında ilişki aramaya yönelik bağıntısal bir çalışmadır. Zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerine ilişkin algılama düzeyleriyle ilgili veriler, "Aile Özellikleri Ölçeği" ile, anneler ve zihin özürlü çocukların demografik özelliklerine ilişkin veriler ise, "Demografik Özellikleri Belirleme Formu" ile toplanmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak, zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin algılama düzeylerinin yüksek/olumlu; ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerinin düşük/olumsuz olduğu söylenebilir. Araştırma bulguları doğrultusunda, zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleriyle ailelerinin ve kendilerinin demografik özellikleri arasında ilişki olmadığı; zihin özürlü çocukların yaşları arttıkça annelerin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerinin de arttığı, dolayısıyla, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamalarının daha olumlu nitelik kazandığı; zihin özürlü çocukların bir hafta boyunca eğitim aldıkları süre arttıkça annelerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin algılama düzeylerinin azaldığı, dolayısıyla, ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin algılamalarının olumsuzlaştığı sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

THE CORRELATIONS BETWEEN PERCEPTIONS OF MOTHERS WHO HAVE CHILDREN WITH MENTAL RETARDATION ABOUT THEIR FAMILIES AND VARIOUS FAMILY VARIABLES

Onur KURT

Special Education Major

Anadolu University, Institute of Educational Sciences, August 2001

Advisor: Assoc. Prof. Atilla CAVKAYTAR

The purpose of the present study was to examine the mothers' perception levels about (a) support and sharing among family members, (b) responsibilities and problems in their families. Moreover, it is examined whether or not there is a correlation between the perception levels of mothers and families', mothers' and children's demographical variables. This study was conducted with 195 mothers who have children with mental retardation. These mothers were selected from four private and public special schools where their children with mental retardation attended during 2000-2001 school year. The design of this study was descriptive and correlational as well. Two instruments were used to examine above the purposes. The mothers' perception levels were analysed by using the "Family Characteristics Scale" and the mothers' and children's demographical characteristics were examined by using the "Questionnaire for Demographical Characteristics".

The results of the study showed that the mothers' perception levels for support and sharing among the family members were high and the in perception levels for responsibilities and problems were low. The findings reflect that there is no relationship between mothers' demographics and their perception levels for support and sharing among family members and responsibilities and problems. The perception levels for responsibilities and problems increase when their children become older. So, it can be stated that the mothers' perception levels for responsibilities and problems would be positive. It is also seen that when the weekly education hours increase, the mothers' perception levels for support and sharing among family members decrease. So, it can be said that the mothers' perception levels of support and sharing among family members were getting negative.

DEĞERLENDİRME KURULU VE ENSTİTÜ ONAYI

Onur KURT'un "Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Aile Özelliklerine İlişkin Algılamaları ile Çeşitli Ailesel Değişkenler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi" başlıklı Özel Eğitim (Zihin Engelliler Öğretmenliği) Anabilim Dalındaki, Yüksek Lisans tezi 04 / 09 /2001 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı-Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Y.Doç.Dr. Atilla CAVKAYTAR

Üye : Prof.Dr. Gönül Kırcaali İFTAR

Üye : Y.Doç.Dr. Esra CEYHAN

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2001

Doç.Dr. Coşkun BAŞ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Tez çalışmam süresince bana hep güler yüzlü ve sabırlı davranan, araştırma boyunca bana yardımcı olan danışmanım Yrd. Doç. Dr. Atilla Cavkaytar'a sonsuz teşekkür ederim.

Araştırmanın başlamasında ve devam etmesinde çok önemli katkıları olan, sabırla tüm sorularımı cevaplayıp yardım isteklerimi reddetmeyen, çok iyi bir araştırmacı ve öğretmen olduğuna inandığım Prof. Dr. Gönül Kırcaali-İftar'a sonsuz teşekkür ederim.

Zaman ayırarak araştırmaya katılan annelerin tümüne teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmanın kurumlarında yürütülmesi konusunda yardımlarını esirgemeyen Uluönder Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi, Özel Eylül Zihinsel Engelliler Rehabilitasyon Merkezi, Umut ve Umut Yolu Zihinsel Özürlüler Özel Rehabilitasyon Merkezi ve Engelliler Entegre Yüksekokulu Zihin Engelliler Birimi yöneticilerine teşekkür ederim. Araştırmanın gerçekleştirildiği kurumlarda görev yapan ve çalışma için gerekli verilerin toplanmasında yardımlarını esirgemeyen öğretmenlerin tümüne teşekkürlerimi sunarım.

Araştırma verilerinin istatistik çözümlenmesinde bana yardım eden ve sorduğum her soruyu bıkmadan yanıtlayan Yrd. Doç. Dr. Elif Tekin'e teşekkür ederim.

Araştırma verilerinin işlenmesinde yardımlarını gördüğüm, ayrıca, moral ve motivasyon açısından her zaman desteklerini hissettiğim sevgili arkadaşlarım Öğr. Grv. Aysun Çolak, Öğr. Grv. Çimen Acar ve Gazi Acar'a teşekkür ederim.

Tezimi okuyarak görüşlerini belirten Yrd. Doç. Dr. Sezgin Vuran'a teşekkür ederim.

Başta Emel Marşan ve Gülden Kayhan olmak üzere, yardıma gereksinim duyduğum her zaman yanımda olan ve motivasyonumu yükselten tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Tüm yaşantımda olduğu gibi, yüksek lisans eğitimim boyunca da maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiğim annem, babam ve kardeşlerime bana göstermiş oldukları yardım ve anlayıştan dolayı teşekkür ederim.

Onur KURT
Ağustos 2001

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTITÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
1. 1. Zihin Özürlü Çocuklar.....	1
1. 2. Zihin Özürlü Çocukların Aileleri.....	3
1. 3. Zihin Özürlü Çocuk Ailelerinin Gereksinimleri.....	10
1. 4. Zihin Özürlü Çocukların Ailelerine Sunulan Hizmetler.....	13
1. 4. 1. Zihin Özürlü Çocuk Ailelerini Bilgilendirmeye Yönelik Hizmetler.....	14
1. 4. 2. Anne Babaları Çocuklarına Öğretici Olarak Yetiştirmeye Yönelik Hizmetler.....	15
1. 4. 3. Anne-Babalara Psikolojik Destek Sağlamaya Yönelik Hizmetler.....	16
1. 5. Özürlü Çocuk Ailelerine Sunulan Hizmetlerin Planlanmasında Dikkat Edilmesi Gereken Aile Özellikleri.....	17
1. 6. İlgili Araştırmalar.....	20
1. 7. Problem.....	23
1. 8. Amaçlar.....	25
1. 9. Önem.....	27
1.10. Sınırlılıklar.....	27
1. 11. Tanımlar.....	28
2. YÖNTEM.....	29
2. 1. Araştırma Modeli.....	29
2. 2. Evren ve Örneklem.....	29

2. 3. Veriler ve Toplanması.....	32
2. 3. 1. Aile Özellikleri Ölçeği.....	32
2. 3. 2. Demografik Özellikleri Belirleme Formu.....	33
2. 3. 3. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması.....	34
2. 4. Verilerin Çözümlemesi.....	35
3. BULGULAR VE YORUM.....	37
3. 1. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım, Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri.....	37
3. 1. 1. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri.....	37
3. 1. 2. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri.....	40
3. 2. Zihin Özürlü Çocuk Ailelerinin Demografik Özellikleri ile Annelerin, Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım, Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişkiler.....	41
3. 2. 1. Ailenin Gelir Düzeyi ile Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	41
3. 2. 2. Ailenin Gelir Düzeyi ile Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	42
3. 2. 3. Ailedeki Çocuk Sayısı ile Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	42
3. 2. 4. Ailedeki Çocuk Sayısı ile Zihin özürlü Çocuk Annelerinin Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	42
3. 3. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Demografik Özellikleri ile Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım, Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişkiler.....	43

3. 3. 1. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Yaşları ile Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	43
3. 3. 2. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Yaşları ile Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	43
3. 3. 3. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin İş Durumları ile Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	44
3. 3. 4. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin İş Durumları ile Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	45
3. 3. 5. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeyleri ile Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	46
3. 3. 6. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeyleri ile Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	48
3. 4. Zihin Özürlü Çocuklarının Demografik Özellikleri ile Annelerin, Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım, Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişkiler.....	50
3. 4. 1. Zihin Özürlü Çocuklarının Yaşları ile Annelerin, Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	50
3. 4. 2. Zihin Özürlü Çocuklarının Yaşları ile Annelerin, Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	50
3. 4. 3. Zihin Özürlü Çocuklarının Cinsiyetleri ile Annelerin, Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	51

3. 4. 4. Zihin Özürlü Çocuklarının Cinsiyetleri ile Annelerin, Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	52
3. 4. 5. Zihin Özürlü Çocuklarının Eğitim Aldığı Süre ile Annelerin, Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	53
3. 4. 6. Zihin Özürlü Çocuklarının Eğitim Aldığı Süre ile Annelerin, Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	54
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	55
4. 1. Özet.....	55
4. 2. Sonuç.....	57
4. 3. Öneriler.....	57
4. 3. 1. Uygulamaya Yönelik Öneriler.....	57
4. 3. 2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	58
EKLER.....	60
KAYNAKÇA.....	78

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin İş Durumlarına Göre Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve “t” Değeri	44
Tablo 2. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin İş Durumlarına Göre Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve “t” Değeri.....	45
Tablo 3. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	46
Tablo 4. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Varyans Çözümlemesi.....	47
Tablo 5. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	48
Tablo 6. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Varyans Çözümlemesi.....	49
Tablo 7. Zihin Özürlü Çocuklarının Cinsiyetlerine Göre Annelerin, Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve “t” Değeri.....	51
Tablo 8. Zihin Özürlü Çocuklarının Cinsiyetlerine Göre Annelerin, Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve “t” Değeri.....	52
Tablo 9. Zihin Özürlü Çocuk Ailelerinin Aylık Gelir Düzeylerinin Dağılımı.....	62
Tablo 10. Zihin Özürlü Çocuk Ailelerindeki Toplam Çocuk Sayısının Dağılımı.....	63

Tablo 11. Araştırmada Yer Alan Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Yaşlarının Dağılımı.....	65
Tablo 12. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin İş Durumlarına Göre Dağılımı.....	66
Tablo 13. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımları.....	66
Tablo 14. Zihin Özürlü Çocukların Yaşlarının Dağılımı.....	68
Tablo 15. Zihin Özürlü Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	69
Tablo 16. Zihin Özürlü Çocukların Bir Hafta Boyunca Eğitim Aldıkları Sürelerin Dağılımı.....	69

1. GİRİŞ

Normal gelişim gösteren çocuklar gibi, özel gereksinimli çocukların da yaşamlarını sürdürebilmeleri ve topluma katılabilmeleri için günlük yaşamda yer alan kimi becerileri olabildiğince yerine getirmeleri beklenmektedir. Bireylerin bağımsız yaşaması ve toplumsal yaşama dahil olması için gerekli olan beceri ve kavramların normal gelişim gösteren çocuklar tarafından mevcut eğitim olanaklarından yararlanarak ya da çevredeki insanların model alınması yoluyla öğrenildiği bilinmektedir. Ancak, özel gereksinimli bireylerin, özellikle bu grup içinde yer alan zihin özürlü çocukların, bağımsız yaşam becerilerini öğrenebilmeleri için eğitimlerinde farklı düzenlemelere gidilmesi gerektiği özel eğitim alanyazınında sıkça vurgulanmaktadır (Gürsel, 1993; Özen, 1995; Vuran, 1989). Bu düzenlemelerin önemli bir bölümü de özürlü çocuk ailelerine sunulan hizmetlerden oluşmaktadır.

Özürlü çocuk ailelerine sunulan hizmetler özürlü çocuk ailelerini bilgilendirmeye yönelik hizmetlerden, anne-babaları çocuklarına öğretici olarak yetiştirmeye yönelik hizmetlerden ve anne-babalara psikolojik destek sağlamaya yönelik hizmetlerden oluşmaktadır. Bu hizmetlerin planlanması ve uygulanmasında ailelerin çeşitli özelliklerine yönelik bilgilere gereksinim duyulmaktadır. Gereksinim duyulan bilgiler bu çalışmada, özürlü çocuklar ve ailelerine sunulan hizmetlerin planlanmasında dikkat edilmesi gereken aile özellikleri kapsamında ele alınmıştır.

1. 1. Zihin Özürlü Çocuklar

XIII. yüzyıldan XX. yüzyılın sonuna kadar pek çok zihin özürlü tanımı yapılmıştır. Ancak, bu tanımlar içinde herkes tarafından kabul edilen ortak bir tanım bulunmamaktadır (Eripek, 1996). Yapılan zihin özürlü tanımları içerisinde en yaygın olarak benimsenen ve kullanılan tanım, AAMR (American Association on Mental Retardation) olarak bilinen komitenin 1992 yılında “geri zekalılık” terimini kullanarak yaptığı tanımdır (Eripek, 1998). Buna göre, “Geri zekalılık halihazırdaki işlevlerde önemli sınırlılıkları göstermektedir. Bu, zihinsel işlevlerde önemli derecede normal altı,

bunun yanısıra zihinsel işlevlerle ilişkili uyumsal beceri alanlarından (iletişim, özbakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplumsal yararlılık, kendini yönetme, sağlık ve güvenlik, işlevsel akademik beceriler, boş zaman ve iş) iki ya da daha fazlasında sınırlılıklar gösterme durumudur. Geri zekalılık 18 yaşından önce ortaya çıkmaktadır” (s. 39).

Tanımın uygulanmasında dört varsayımın göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir (AAMR, 1992; Eripek, 1998).

1. Geçerli bir tanılamada kültürel ve dil farklılıkları olduğu kadar iletişim ve davranış özelliklerindeki farklılıklar da göz önünde bulundurulur.
2. Uyumsal becerilerde sınırlılıklar bireyin yaşatlarının buldukları tipik çevre koşullarında geçerlidir ve bireyin bireysel destek gereksinimlerine bağlı olarak ortaya çıkar.
3. Bazı uyumsal becerilerde görülen sınırlılıklar tüm becerilerde ve kişisel yeterliklerde sınırlılığın olacağı anlamına gelmez. Birey, diğer uyumsal becerilerde ve kişisel yeterliklerde güçlü olabilir.
4. Genellikle, belirli süre uygulanan uygun özel eğitim hizmetleri sonucunda zihin özürlü bireyin yaşam işlevlerinde ilerlemeler görülür.

Türkiye’de yapılan tanımlara bakıldığında, son olarak 18 Ocak 2000 tarihinde, 23937 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nin 4. Maddesinde zihin özürlünün, “zihinsel öğrenme yetersizliği” adı altında şöyle tanımlandığı görülmektedir: “Zihinsel öğrenme yetersizliği, zihinsel gelişim yetersizliğinden dolayı, bireyin eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz yönde, hafif-orta-ağır düzeyde etkilenmesi durumudur”. Buna göre, hafif düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği, bireyin, temel okuma-yazma ve sayma becerilerini kazanmasında ortaya çıkan gecikme durumunu; orta düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği, bireyin, gecikmeli bir konuşma ve dil gelişimi, sosyal, duygusal veya davranış problemleri ile temel okuma-yazma ve sayma becerilerini kazanmasında

ortaya çıkan gecikme durumunu; ağır düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği, bireyin, ciddi biçimde konuşma ve dil gelişimi güçlüğü, sosyal, duygusal veya davranış problemleri ile temel özbakım becerilerini öğrenmesinde ortaya çıkan gecikme durumunu ifade etmektedir.

1. 2. Zihin Özürlü Çocukların Aileleri

Bir çocuğun doğumu aileyi gerek yapısal, gerek gelişimsel, gerekse işlevsel olarak etkiler. Çocuğun doğumuyla duyulan mutluluk ve sevinç bu değişimlerin olumsuz etkilerinden aileleri korur. Çocuğun özürlü olması durumunda, sevinç ve mutluluğun yerini yoğun bir yas duygusu alabilir (Fırat, 2000). Çocuğun özrü doğumla ortaya çıkabileceği gibi; yaş ilerledikçe, uyumsuzluk, başarısızlık, iletişim yetersizliği ya da yoğun davranış sorunları şeklinde de ortaya çıkabilmektedir (Eripek, 1996; Özen, 1999).

Tüm ailelerin çocuklarına ilişkin beklentileri vardır. Bu beklentiler anne-babanın kendilerini nasıl algıladığına ve onlar için belirleyici rolü olan kişilere bağlı olmaktadır. Ayrıca, bir toplumda ideal çocuğu tanımlayan bütün kalıp yargılar, doğacak çocuğun sahip olması istenen özelliklerden oluşmaktadır. Anne-babanın sahip olmak istediği meslek veya beceriler de çocuktan beklentiler olarak yansımaktadır. Tüm bu beklentiler ve dilekler özürlü bir çocuk ve onun var olan güçlükleriyle çelişki yaratmaktadır. Aile böyle bir çocuğun doğumuyla çok karmaşık bir psikolojik durum içine girmektedir (Akkök, 1982).

Her ailenin kendine özgülüğünden, farklı kişilik özellikleri ve sosyal destek örüntüleri olduğundan yola çıkılarak, ailelerin yaşadıklarının hem benzerlikler hem de farklılıklar gösterdiği düşünülebilir (Akkök, 1997). Ancak, farklılıklara rağmen pek çok aile, çocukları özürlü olarak tanılandığında, benzer tepkiler göstermektedir (Kroth ve Edge, 1997).

Ailelerin çocukları özürlü olarak tanılandıktan sonraki tepkilerini açıklayan modeller arasında en bilineni aşama modelidir (Akkök, 1997). Kırcaali-İftar (1997a), ailelerin

özürlü çocuklarını kabulde geçirdikleri aşamaların üç evreden oluştuğunu ifade etmektedir. Birinci evre: şok, reddetme, depresyon; ikinci evre: karmaşa, suçluluk, kızgınlık; üçüncü evre ise: pazarlık ile kabul ve uyum aşamalarından oluşmaktadır.

Evre I

1. Şok: Şok, aşırı üzülmeye ve çaresizlik duygusu olarak tanımlanır. Aileler, özürlü bir çocuğa sahip olmakla, beklemedikleri ve hazır olmadıkları bir durumla karşı karşıya kalırlar (Özen, 1999).

2. Reddetme: Bu aşamada aile özürlü bir çocuğu olduğunu kabul edememektedir. Aile çocuğun normal olduğuna ilişkin kanıtları aramaktadır. Aile, uzmandan uzmana başvurarak doğru teşhisi anlamaya çalışmaktadır. Anne-baba bu devrede kendilerini ifade etmekte de çok zorluk çekmektedir (Akkök 1982).

3. Depresyon: Aile, tüm çabalarına rağmen, çocuklarının özürlülük durumunun ortadan kalkmadığını farketmekte; yoğun bir üzüntü ve keder duygusu içinde kendisini umutsuz hissetmektedir (Kroth ve Edge, 1997). Bu dönemde aileler, çevresiyle ilişkilerini minimum düzeye indirir ve normal çocuk özlemi duyarlar (Kırcaali-İftar, 1997a). Özürlü çocuk ailelerinin bu tür duyguları ve bu süreci yaşamasının doğal ve gerekli olduğu belirtilmektedir (Gargiulo, 1985).

Evre II

4. Karmaşa: Özürlü çocuğa sahip olmak ailenin yükünü önemli ölçüde arttırmaktadır. Çocuklarının neredeyse günün yirmidört saatinde bakıma gereksinim göstermeleri, eğitim ve sağlık kurumlarına sıklıkla yapılan ziyaretler vb. aileyi maddi ve manevi yönden yıpratmaktadır. Dolayısıyla, anne-babalar, “böyle bir çocuğum olacağına keşke hiç olmasaydı” şeklinde tepki gösterebilmektedirler. Bu durum pek çok ailede engellenme duygularına; dolayısıyla, çocuklarına yönelik kızgınlık tepkilerine neden olmaktadır. Aileler bir yandan bu olumsuz duyguları yaşarken, diğer yandan çocuklarını

sevmekte ve onun için en iyisini yapmak istemektedirler. Bu durum ailede karmaşık duygulara neden olmaktadır (Özen, 1999).

5. Suçluluk: Ailenin yaşadığı duygular arasında üstesinden gelinmesi en zor olan belki de suçluluk duygusudur. Bu aşamada aile sürekli olarak “neden böyle bir sorunla karşılaştık” sorusunu sormaktadır. Bu dönemde aileler çocuklarının özrüne geçmişte yaptıkları hataların neden olduğunu ya da geçmişte yaptıkları yanlışlar yüzünden cezalandırıldıklarını düşünebilmektedir. Aileler çocuklarının özürlü olmasına ilişkin gerçekçi olmayan düşüncelere kapılabilirler (Gargiulo, 1985).

6. Kızgınlık: Kızgınlık, ailelerin özürlü çocuklarını kabule giden yolda önemli bir engeldir. Kızgınlık iki şekilde ortaya çıkabilmektedir. Aile ya genel olarak kabul edilebilir biçimde öfkelenmeden “neden ben” sorusunu sormakta ya da öfkesini özrün kaynağından uzak kişilere yönlendirmektedir. Doktorlar ve öğretmenler gibi uzmanların yanısıra eşler, normal gelişim gösteren kardeşler ya da özürlü çocuğun kendisi gibi aile bireyleri de anne-babaların öfkesine hedef olabilmektedir (Gargiulo, 1985).

Evre III

7. Pazarlık Etme: Bu dönemde aile, çocuğunun özrünü ortadan kaldırmanın yollarını arar. Aile için önemli olan çocuğun normal hale gelmesidir. Aile bunu gerçekleştirebileceğini umduğu herkesle anlaşmaya girebilir. Bu kişi tıp doktoru, uzman, sihirli güçleri olduğu sanılan biri, hatta Tanrı olabilir. Anlaşma çoğu kez “eğer çocuğumu iyileştirirsen, ben de....” şeklinde olmaktadır. Pazarlık, suçluluk ve çaresizlik duygularının bir yansıması olmaktadır (Özen, 1999).

8. Kabul ve Uyum: Bu aşamaya erişebilen anne-babalar çocuklarını olduğu gibi kabul etmeye, çocuğu ailenin bir ferdi olarak benimsemeye hazırdır. Ailelerin bir çoğu aşamaların en sonuncusu olan kabul aşamasına erişememektedirler. Bazı aileler red aşamasında takılmakta ve sürekli olarak çocuklarının normale döneceği beklentisi içinde olmaktadır (Akkök, 1982). Bu aşamada aile özürlü çocukla ilişki içine girmeye

başlar ve onun gereksinimlerini karşılamaya çalışır. Aile özürlü çocuk için uzmanlarla işbirliği yapar (Kırcaali-İftar, 1997a).

Özürlü çocuk aileleri bu aşamalardan değişik hızlarda ve biçimlerde geçebilmektedir. Bazı aileler bu aşamalarda oldukça yavaş ilerlerken ve geçen zamanla yaşanan acı azalırken; diğerleri bu durumdan minimum düzeyde zarar görebilir, bazıları içinse yaşanan üzüntü zamanla azalsa da hiçbir zaman tümüyle ortadan kalkmaz (Gargiulo, 1985). Aileler daha önce geçtikleri aşamaları ve özürlü çocuğa sahip olmanın neden olduğu olumsuz duyguları değişik dönemlerde tekrar yaşayabilirler. Bu duruma yaşamın değişik dönemlerinde karşılaşılan olaylar neden olabilmektedir. Yeni bir kardeşin doğması ya da okul döneminin başlangıcı bu duruma örnek olarak verilebilir. Bunların yanısıra, eşler bu aşamaları farklı sıralarla izleyebilir ve özrü kabulde geçirdikleri sürecin değişik aşamalarında olabilirler (Gargiulo ve Graves, 1991).

Özürlü çocuğa sahip olmak ailenin sorumluluklarını artırmakta, işlevlerini farklılaştırmaktadır. Normal çocukların anne-babaları sevgi, koruma, gelişme için uygun ortam hazırlama ve gereksinimlerini karşılama gibi sorumlulukları üstlenirken; özürlü çocuk anne-babaları, bunların yanısıra, çocuğa beceri öğretme ya da fizyoterapi yaptırma ve bunun gibi yeni sorumlulukları da üstlenmektedir (Sucuoğlu, 1997). Aile, özürlü bir çocuğa sahip olmaktan dolayı yaşadığı olumsuz duyguların yanında; çocuğun gelişiminde yaşlılarından farklı olma durumuna alışmak, sık sık hastaneye gitmek, doktor, terapist, eğitimci vb. farklı kişilerle etkileşimde bulunmak gibi zorunlu durumlara da uyum sağlamak zorundadır. Bu nedenlerle, özürlü çocukların aileleri normal gelişim gösteren çocukların ailelerine kıyasla daha fazla hizmet gereksinimi duymakta ve bu nedenle daha yüksek düzeyde stres yaşamaktadırlar (Kroth ve Edge, 1997). Her düzeyde ve her aşamada gereksinim duyulan ve beklenen yardımları araştırmak, talep etmek ve geliştirmeye çalışmak, aileler için önemli bir kaygı kaynağı oluşturmaktadır (Akkök 1997). Özellikle anneler söz konusu olduğunda, normal gelişim gösteren kardeşlere ve eşlere ayrılan zaman, özürlü çocuğun ek gereksinimlerini karşılamak üzere geçirilen zaman nedeniyle azalmakta; bu durum anne-babaları ve kardeşleri rahatsız etmektedir. Anne-babalar bu tür sorunlara bağlı olarak, evlilik ilişkilerinde ve aile içi etkileşimlerinde bozulmalar olduğunu ifade etmektedir.

Akrabalar ve normal gelişim gösteren kardeşlerin davranışları da anne-babanın stres düzeyini artırmaktadır (Kroth ve Edge, 1997). Ortaya çıkan bu tür yeni durumlar aile yapısını da etkilemekte ve değiştirmekte, bu da ailede krizlere sebep olabilmektedir (Fırat, 2000). Kırcaali-İftar (1997a), özürlü çocuğun varlığı nedeniyle, ailede yaşanan stresi dokuz nedene bağlamaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmaktadır:

1. Harika çocuk mitinin yıkılması ve bunun sonucunda ailenin çocuğu kabulde ve duygusal bunalımı atlatmada çektiği zorluk,
2. Aile bireyelerine, çocuğun kardeşlerine, yakınlarına ve çevreye çocuğun durumunu açıklamada çekilen zorluk,
3. Çocuğun durumuna ve özelliklerine ilişkin elde edilen bilginin yetersizliği ve tutarsızlığı,
4. Özürlü yol açtığı sağlık ve davranış sorunları ile bu sorunlarla başa çıkma çabaları bunun yanısıra, çocuğun bakımının zaman, emek, para gerektirmesi, anne-babanın kendilerine ve diğer çocuklara kaynak ayıramaması.
5. Çocuğun gelişiminde önemli aşamaları yaşayamama ya da çok geç yaşama. Örneğin: Normal gelişim gösteren kardeşlerin özürlü çocuktan daha önce yürümesi ya da konuşması vb. ,
6. Çocuğa karşı çevrenin gösterdiği olumsuz tutumlar, yakın çevrenin aileden uzaklaşması,
7. Pek çok uzmanla görüşme gereği,
8. En uygun eğitim ortamını bulma çabaları,
9. Çocuğun geleceğine ilişkin duyulan kaygılar.

Uzmanların, özürlü çocuğu olan ailelere psikolojik ve eğitsel yardımlarının nereden başlayacağına ve ne yönde olacağına ilişkin gerçekçi ve güvenilir bir başlangıç noktası saptayabilmeleri için, ailedeki kaygıların nelerden kaynaklandığının ve ailedeki bireylerin kaygıyı yaratan değişkenlere ilişkin tepkilerinin belirlenmesi gerekli görülmektedir (Akkök, 1989).

Özürlü çocuğa sahip aileleri konu alan bazı çalışmalarda bir grup ailenin özürlü çocuğa daha kolay uyum sağladıkları, psikososyal işlevleri açısından normal çocuğu olan

ailelerden farkları olmadığı belirtilmektedir. Bazı çalışmalarda ise, ailenin özürlü bireyden çok etkilendiği; çocuğun ailenin işlevlerinde farklılığa yol açtığı; tıbbi, psikolojik, terapötik/eğitsel çabalar ile bunlara ek olarak maddi problemlerin ailede strese neden olduğu kabul edilmektedir (Sucuoğlu, 1997). Ailelerin sorunla başa çıkma kapasitelerini ailenin büyüklüğü ve kültürel yapısı, anne-babaların kişilik özellikleri, eşlerin birbirlerine ne ölçüde yakın ve destek oldukları, anne-babaların evlilik uyumları, dini inanışları, yakın çevrenin ve toplumun özellikleri, aile bireylerinin sosyoekonomik düzeyleri gibi değişkenler; ayrıca, çocuğun cinsiyeti, özrünün türü ve derecesi, gibi faktörler etkilemektedir. Aynı zamanda toplumun ve devletin bu çocuklara ve ailelerine verebildiği hizmetlerle servislerin niteliği ve niceliği de önemli olmaktadır (Akkök 1997; Gargiulo, 1985; Sucuoğlu, 1997).

Yaşam döngüsü evlilikle başlamakta; ilk çocuğa sahip olmayla devam etmekte; daha sonra çocukların okul öncesi ve okul yılları, ergenlik dönemi yaşanmakta; sıra çocukların yetişkinliğe ulaşmalarına gelmekte ve ailedeki tüm çocukların bağımsızlaşması ya da evlenmesiyle devam etmektedir (Gargiulo, 1985). Hayatın bir gelişim ve değişim süreci olduğundan yola çıkılırsa, özürlü çocukların ve ailelerinin de diğer aileler gibi bu gelişim ve değişim sürecini yaşadığı görülebilir. Anne-babaların, çocuklarının farklılığını ilk gördüklerinde algılayışları, yıllar içinde, erken çocukluk döneminde, okul döneminde, ergenlikte, genç yetişkinlik ve yetişkinlik dönemlerinde farklılıklar göstermektedir (Akkök 1997). Bu yaşam döngüsü ailedeki çocuklardan biri özürlü olduğunda ya tam olarak yaşanmamakta ya da özürlü çocuğun gelişim dönemlerine göre bu döngüde farklı sorunlarla karşılaşmaktadır. Özürlü çocuğa sahip aileler çocuğun gelişim dönemlerine göre şekillenen gereksinimlerine bağlı olarak bazı ek yükümlülükleri üstlenmek durumunda kalmakta ve sorumlulukları artmaktadır (Gargiulo, 1985).

Kırcaali-İftar (1997a), özürlü çocuk anne-babalarının ve kardeşlerinin yaşadığı sorunların çocuğun gelişim dönemlerine göre dağılımını, izleyen biçimde göstermektedir.

Erken Çocukluk Dönemi

Anne-baba

- Uygun tanıya ulaşma
- Başkalarını bilgilendirme
- Uygun hizmetlere ulaşma
- Beklentileri ayarlama
- İşgücü kaybı

Kardeşler

- Anne-babadan yeterli ilgi görememe ve buna bağlı kıskançlık
- Özürlü tam olarak anlayamama ve buna bağlı korku
- Çevreyi bilgilendirme

Okul Dönemi

Anne-baba

- Uygun eğitim ortamı bulma
- Eğitim ortamına uyum sağlama
- Çocuğun bulunduğu eğitim ortamına uyum sağlama

Kardeşler

- Küçük kardeşlerin gelişim düzeyinin daha ileri düzeyde olması
- Aynı eğitim ortamını paylaşma
- Özürlü kardeşlerin eğitiminde aşırı sorumluluk yüklenme
- Çevreyi bilgilendirme

Ergenlik Dönemi

Anne-baba

- Cinsel gelişim ve eğitim
- Geleceği planlama
- Utanma

Kardeşler

- Özürlü kardeşteki hızlı değişme ve gelişmenin yol açtığı utanma duyguları
- Geleceği planlarken özürlü kardeşin durumunu dikkate alma

Yetişkinlik Dönemi

Anne-baba

- Gelecek kaygısı
- Evlilikle ilgili sorunlar
- Bağımsız yaşama
- Özürlü bireye yetişkin de olsa çocuk gibi davranılması

Kardeşler

- Velayet sorunu
- Evlilikte özürlü çocukla ilgili çıkabilecek sorunları önleme

Tüm bu dönemlerde aile içinde çeşitli sorunlar yaşanabilmektedir. Kendi içinde etkileşim gösteren ve sosyal bir sistem olan ailede özel gereksinimleri olan bir çocuğun varlığı, doğrudan ya da dolaylı olarak aile içi etkileşimin doğasını değiştirmekte ve ailenin yapısını bozmaktadır. Yaşanan sorunlara bağlı olarak, ailenin bütünlüğü zarar görmekte ve ailedeki birliktelik azalmaktadır (Gargiulo, 1985). Çocuğun yukarıda sıralanan dönemlerden geçiş sürecinin kendisi ve ailesi açısından sağlıklı olabilmesi için aile bireylerinin çeşitli gereksinimlerinin karşılanması gerekmektedir.

1. 3. Zihin Özürlü Çocuk Ailelerinin Gereksinimleri

Bir bütün olarak ailenin, özellikleri doğrultusunda ve aile bireylerinin bireysel özelliklerine göre çeşitli gereksinimleri vardır. Bailey ve Simeonsson'un (1988) erken çocukluk dönemindeki özürlü çocuk ailelerinin gereksinimlerini belirlemek için yaptıkları çalışmada, anne-baba gereksinimleri; bilgi gereksinimi, destek gereksinimi, maddi gereksinim, çocuğun durumunu diğerlerine açıklama gereksinimi, ailenin işleyişi ve toplumsal hizmetlerle ilgili gereksinimler başlıkları altında ifade edilmektedir. Turnbull ve Turnbull (1997) ise, aile gereksinimlerini sevgi gereksinimi, kendine güven gereksinimi, sosyalleşme gereksinimi, maddi gereksinim, bilgi gereksinimi, günlük yaşam ve bakımla ilgili gereksinimler ile eğlenme gereksinimi grupları altında toplamaktadır. Aşağıda bu gereksinimlerin her biri kısaca açıklanmaktadır.

Sevgi Gereksinimi: Sevgi gereksinimi, ailenin çocuğunu kabul ederek onunla yaşamayı öğrenmesini içerir. Genellikle özürlü çocuklar her yönleriyle kabul edilmeye, takdir edilmeye ve sevmeye gereksinim duyarlar (Özen, 1999). Turnbull ve Turnbull (1997), anne-babaların ve diğer aile bireylerinin birbirlerinin olumlu yönlerini görmeleri ve aralarındaki sevgi paylaşımını arttırmaları için ailedeki bireylere yardım edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ailedeki sevgi paylaşımı ailelere sunulan hizmetlerin başarısını arttırmaktadır.

Kendine Güven Gereksinimi: Özürlü çocuk anne-babaları kendine güven konusunda çeşitli problemler yaşayabilmektedir. Kendine güven konusundaki problemlerin kaynağında, anne-babanın özne kendi genetik yapılarının ya da geçmişte yaptıkları

hataların neden olduğunu düşünmeleri, çocuğun özründen kaynaklanan olumsuz tepkileri ve davranışları olabildiği gibi, özürlü bir çocuğa sahip olmanın dışında günlük yaşamda karşılaşılan ekonomik problemler gibi diğer zorluklar da ailelerin kendine güven düzeyini etkileyebilmektedir. Ailedeki bireylerin birbirlerinin olumlu yönlerini ve davranışlarını farkederek bunları takdir etmeleri ailenin kendine güven düzeyini olumlu yönde etkilemektedir (Turnbull ve Turnbull, 1997). Ailelerin kendilerine olan güvenlerini arttırmada özürlü çocukların yapabileceği pek çok şey olduğunu göstermek ve anne-babaların ya da diğer aile bireylerinin özürlü çocukta olumlu gelişmeler yaratabileceğini göstermek önemli rol oynamaktadır (Özen, 1999).

Sosyalleşme Gereksinimi: Sosyalleşme gereksinimi tüm insanların yaşam kalitesi açısından hayati önem taşımaktadır. Diğer insanlar gibi özürlü bireyler de sosyal ilişkiler kurabilmek için fırsatlara gereksinim duyarlar. Pek çok aile özürlü çocuklarının sosyal gereksinimlerini karşılamak konusunda stres yaşamaktadır (Turnbull ve Turnbull, 1997). Ruef (1995), özellikle otistik ve zihin özürlü çocuk anne-babalarının, çocuklarının aile dışındaki insanlarla ilişki kurmasını ve arkadaş edinmelerini nasıl sağlayabilecekleri konusunda bilgi istediklerini ifade etmektedir. Çocuğun özrünün sebep olduğu, sosyal ilişkilere ayrılacak yeterli zaman bulamama, özürlü çocuğa çevrenin gösterdiği olumsuz tepkiler gibi sorunlar nedeniyle, özürlü çocuk gibi diğer aile bireyleri de sosyal ilişkilerle ilgili problemler yaşayabilmektedir (Kırcaali-İftar, 1997a).

Maddi Gereksinimler: Ailede özürlü bir çocuğun varlığı yapılan harcamaları artırmaktadır. Özürlü çocuğa sahip ailelerin, özellikle, bu grup içinde yer alan otistik ve zihin özürlü çocukların anne-babalarının özel eğitim, tıbbi gereksinimler için yapılan harcamalar, ulaşım, özel diyet, gerektiğinde çocuğun kullandığı araçlarda yapılacak uyarılama çalışmaları için yapılan harcamalar aileleri maddi sorunlarla karşı karşıya bırakabilmektedir (Sucuoğlu, 1995; Turnbull ve Turnbull, 1997). Özrün yol açtığı sorunlarla başa çıkmak için gösterilen çabalar dolayısıyla anne-babaların kendilerine ve diğer çocuklarına kaynak ayıramaması ailede ek strese yol açmaktadır (Kırcaali-İftar, 1997a). Bazı anne-babaların özürlü çocuğun yol açtığı harcamaları karşılayabilmek için ek iş yaptığı ya da iş değiştirebildiği görülmektedir. Bazen de anne-babalar özürlü

çocuklarına daha fazla zaman ayırabilmek için çalıştıkları işi değiştirebilmekte; hatta işlerini bırakabilmektedir (Turnbull ve Turnbull, 1997).

Bilgi Gereksinimi: Bailey ve Simeonsson'un (1988) geliştirdiği Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı'nda anne-babaların bilgi gereksinimlerine yedi başlık altında yer verilmektedir. Bunlar: (a) Çocuğun özür durumu hakkında bilgi gereksinimi, (b) Çocuğun davranışlarının nasıl kontrol edileceği hakkında bilgi gereksinimi, (c) Çocuğa bazı becerilerin nasıl öğretilceği hakkında bilgi gereksinimi, (d) Çocukla nasıl konuşulacağı ya da onunla nasıl oynanılacağı hakkında bilgi gereksinimi (e) Çocuk için yararlanılabilecek hizmetlerle ilgili bilgi gereksinimi (f) Gelecekte çocuk için yararlanılabilecek hizmetlerle ilgili bilgi gereksinimi (g) Çocukların büyümesi ve gelişimleriyle ilgili bilgi gereksinimi.

Sucuoğlu (1995), yaptığı araştırmada, Bailey ve Simeonsson (1988) tarafından geliştirilen Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı'nı 44 anne ve 45 babaya uygulayarak özürlü çocuk anne-babalarının temel gereksinimlerini ve bu gereksinimleri etkileyen etmenleri bulmaya çalışmıştır. Çalışma sonucunda, özellikle bilgi gereksiniminin anne-babaların çoğunluğu tarafından temel gereksinim olarak belirtildiği görülmüştür. Annelerin % 90.9'u benzer özellikte çocuğu olan anne-babalar hakkında yazılı materyal okuma gereksinimini, babaların % 84'ü ise çocuğa bazı becerileri öğretebilme konusunda bilgi gereksinimini öncelikli gereksinim olarak ifade etmiştir.

Günlük Bakımla İlgili Gereksinimler: Günlük bakımla ilgili gereksinimler beslenme gereksinimini karşılama, temizlik, ulaşım, gerektiğinde sağlık hizmetlerinden yararlanma ve tıbbi gereklilikleri yerine getirme gibi özürlü çocuğun ve diğer aile bireylerinin yaşamlarını sürdürebilmeleri için yerine getirilmesi gereken günlük rutinleri kapsamaktadır. Özürlü çocuğun yaşı, özrünün derecesi gibi faktörler ailenin bu rutinleri yerine getirmesini etkileyebilmektedir (Turnbull ve Turnbull, 1997).

Eğlenme Gereksinimi: Eğlence ve boş zaman etkinlikleri bireylerin ve ailelerin yaşamındaki önemli konulardan birisidir. Ailelerin eğlenme etkinliklerine katılımları özürlü çocuğun yaşı, özrünün türü ve derecesi gibi özelliklerine bağlı olarak

değişebilmektedir. Bazı aileler özürlü çocuğun özelliklerine bağlı olarak eğlenme gereksinimlerini yeterince karşılayamazken, bazı aileler eğlenme gereksinimlerini karşılama konusunda özürlü çocuktan etkilenmemektedir. Bu duruma, toplumda özürlü çocuklara karşı gösterilen olumsuz tepkiler ve tutumlar, fiziksel koşulların ve toplumsal kaynakların yetersiz ve eksik oluşu, ekonomik sorunlar neden olabilmektedir. Eğlenme ve dinlenme gereksiniminin yeterince karşılanamaması ailede ek strese neden olabilmektedir (Turnbull ve Turnbull, 1997).

Aile gereksinimlerinin karşılanması için aile üyeleri, değişik roller üstlenmekte; gereksinimlerin nasıl karşılanacağı ve aile işlevlerinin nasıl yerine getirileceğini genç kuşaklara aktarmaktadırlar. Ailelerin gereksinim kategorileri bir çok açıdan farklılık göstermesine rağmen, kendi aralarında ilişki içindedir. Örneğin, ekonomik gereksinimlerdeki yoğunluk, ailenin sosyal etkinliklerini azaltabilir. Benzer biçimde, ekonomik sorunların neden olduğu stres ya da depresyon gibi problemler, sevgi gereksiniminin karşılanmasıyla ilgili davranışları etkileyebilmektedir (Turnbull ve Turnbull, 1997).

Ailenin gereksinimlerinin belirlenmesi; aileye sağlanacak hizmetlerin türü, içeriği, niteliği ve yönteminin seçimi açısından çok önemlidir. Özürlü çocuğu olan anne-babalar için sunulan hizmetlerin hazırlanmasında, anne-babaların öncelikli gereksinimlerinin karşılanması, uygulanacak programların başarısını artıracaktır (Sucuoğlu, 1995).

1. 4. Zihin Özürlü Çocukların Ailelerine Sunulan Hizmetler

Özürlü çocuklar ve ailelerinin değişik koşullara, özelliklere ve gereksinimlere sahip olması nedeniyle özürlü çocuk ailelerine çeşitli alanlardan uzmanların değişik yaklaşımlarla hizmet sağladığı görülmektedir. Schulz (1987), özürlü çocuklar ve ailelerine hizmet sağlamak amacıyla kullanılan dört yaklaşımından söz etmektedir. Bunlar, tıbbi model, danışmanlık modeli, eğitsel model ve ekolojik model olarak sıralanmaktadır.

Özürü çocuk ailelerine sunulan hizmetlere ilişkin yapılan sınıflamalarda değişik yaklaşımların benimsendiği görülmektedir. Bunlardan biri, Sucuoğlu (1997) tarafından yapılan sınıflandırmadır. Buna göre, özürü çocuk ailelerine sunulan hizmetler psikolojik danışma çalışmaları, aile eğitimi çalışmaları, aile terapisi çalışmaları, erken eğitim çalışmaları biçiminde dört başlık altında toplanmaktadır. Diğeri ise, Kırcaali-İftar (1997a) tarafından yapılan sınıflandırmadır. Buna göre, özürü çocuk ailelerine sunulan hizmetler özürü çocuk ailelerini bilgilendirmeye yönelik hizmetler, anne-babaları çocuklarına öğretici olarak yetiştirmeye yönelik hizmetler ve anne-babalara psikolojik destek sağlamaya yönelik hizmetler şeklinde üç başlık altında ifade edilmektedir. Özürü çocuk ailelerine sağlanan bu hizmetler, yüzyüze yapılan birebir görüşmelerle ya da grup düzenlemeleriyle yürütülebilmektedir. Yanısıra, bu çalışmalar düzenledikleri ortama göre, ev merkezli, okul merkezli, ev-okul merkezli çalışmalar olmak üzere genelde üç farklı düzenleme olarak kümelendirilmektedir (Özen, 1999; Vuran, 1997).

1. 4. 1. Özürü Çocuk Ailelerini Bilgilendirmeye Yönelik Hizmetler

Özürü çocuk ailelerine sunulan hizmetlerin bir parçası olarak anne-babalara gereksinimleri doğrultusunda bilgilendirme hizmetleri sunulmaktadır. Özürü çocuk anne-babalarının kendilerine ve çocuklarına ilişkin bilgi gereksinimleri özürü çocuklarının yaşlarına göre farklılık gösterebilmektedir (Norton, 1976). Anne-babalara, çocukları özürü olarak tanılandığında, daha çok özrün nedenleri, özellikleri, yaşamlarını nasıl etkileyeceği konularında bilgiler sunulurken; daha sonraki dönemlerde ise, özürü çocuklarının gelişim süreci, kendileri ve çocuklarıyla ilgili yasal hakları, sorumlulukları, özürü çocuklarının gereksinimlerini karşılamak için yararlanabilecekleri hizmetlerin ve eğitim programlarının neler olduğu vb. konularda bilgiler sunulmaktadır (Norton, 1976; Schulz, 1987; Seligman, 1991; Turnbull ve Turnbull, 1997).

Özellikle Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkelerde özürü çocuk ailelerine bilgi vermeye dönük hizmetlerin resmi aile eğitimi ve danışma merkezleri ile aileler tarafından oluşturulan organizasyonlar aracılığıyla sunulduğu görülmektedir. Ayrıca, aileleri bilgilendirmek amacıyla radyo ve televizyon, çeşitli dergiler ve internet

aracılığıyla bilgisayar ortamında veri tabanlarının kullanıldığı da görülmektedir (Kroth ve Edge, 1997; Turnbull ve Turnbull, 1997).

1. 4. 2. Anne-Babaları Çocuklarına Öğretici Olarak Yetiştirmeye Yönelik Hizmetler

Anne-babaların eğitime katılımlarının en önemli boyutlarından birini, özürlü çocuk için öğretici rolünü üstlenmeleri oluşturmaktadır (Sucuoğlu, Kanık ve Küçüker, 1994). Bu nedenle, anne-babaların çocuklarına çeşitli beceriler ve davranışlar öğretebilmesi için eğitim programları hazırlanmakta ve uygulanmakta; anne-babalar çocuklarına öğretici olarak yetiştirilmektedir.

Anne-babaları çocuklarına öğretici olarak yetiştirmeyi amaçlayan programlarda, anne-babalara, çocuk yetiştirme yaklaşımları, çocuğun dil, sosyal ve duygusal gelişimine katkıda bulunma, çocuğa çeşitli davranışları ve bağımsız yaşam becerilerini kazandırmaya ilişkin yeterlikler kazandırılmaktadır (Cavkaytar, 1999).

Anne-babaların öğretici olarak yetiştirilmesi ve özürlü çocuğun eğitime katılımı, anne-baba gözlemlerinin uzmanlar için önemli bir bilgi kaynağı olması, anne-babaların çocuklarına birçok beceri ve davranışı kazandırabilmesi, çocuğun çeşitli ortamlarda öğrendiği beceri ve davranışları sürdürebilmeleri, bunları değişik ortamlara genelleyebilmeleri, birebir eğitim hizmetlerinin eksikliğini giderebilmeleri gibi konularda önemli yararlar sağlamakta; ayrıca, anne-babaların duygusal olarak rahatlamalarına katkı sağlamaktadır. (Cavkaytar, 1999; Kırcaali-İftar, 2000a; Sucuoğlu, Kanık ve Küçüker, 1994; Sucuoğlu, Küçüker ve Kobal, 1997; Temel, 1994; Vuran, 1997).

Anne-babaları çocuklarına öğretici olarak yetiştirmeyi amaçlayan programlar yaygın olarak davranışsal yaklaşım benimsenerek geliştirilmekte ve yürütülmektedir (Akkök, 1991; Vuran, 1997; Sucuoğlu, 1997). Bu yaklaşıma uygun olarak düzenlenen eğitim programlarıyla özürlü çocuk anne-babalarının çocuklarına çeşitli becerileri öğretebildikleri (Cavkaytar, 1999), var olan problem davranışlarla başa çıkabildikleri

(Vuran, 1997), çocuklarını daha iyi kontrol edebildikleri ve çocukla ilişkilerini olumlu yönde geliştirebildikleri (Sucuoğlu, Kanık ve Küçükler, 1994), araştırma sonuçlarıyla desteklenmiştir.

1. 4. 3. Anne-Babalara Psikolojik Destek Sağlamaya Yönelik Hizmetler

Özürü çocuk anne-babalarına genellikle kendileri ve çocukları ile ilgili kaygılarını giderebilmeleri, kendileri ve özürü çocuklarını kabul etmeleri için psikolojik destek hizmetleri verilmektedir (Norton, 1976).

Murray (1973), psikolojik destek hizmeti veren uzmanların özürü çocuk ailelerine aşağıda sıralanan konularda yardımcı olabileceklerini ifade etmektedir.

1. Özürü bir çocuğa sahip oldukları gerçeğini kabul etmelerinde onlara yardımcı olmak,
2. Başkalarıyla paylaşamadıkları duygusal problemlerini paylaşmak,
3. Özürü bir çocuğa sahip oldukları için kendilerini suçlu hissetmeleri ve bunun kendi günahları sonucu olduğu karmaşasının çözümüne yardımcı olmak,
4. Çocuklarına gerekli eğitim programlarında yardımcı olmak,
5. Başkalarından gelecek yanlış, eksik ve farklı değer yargılarına dayalı fikirlere karşı onları aydınlatmak.

Ailenin özürü çocuğunu kabul etme süreci ne kadar uzarsa, özürün aile ve çocuk üzerindeki etkileri de o denli fazla olmaktadır (Özen, 1999). Bu nedenle, psikolojik destek sağlamaya yönelik hizmetlerde öncelikle ailenin çocuklarının özürü olduğu gerçeğini ve var olan durumu olduğu gibi kabul etmesini sağlamak amaçlanmaktadır. Anne-babalar durumu kabullendikten sonra ise, çalışmalar çocuğun temel gereksinimlerinin nasıl en iyi biçimde karşılanacağı konusunda yoğunlaştırılmaktadır (Norton, 1976).

Psikolojik destek sağlamaya yönelik hizmetler, diğer hizmetlerde olduğu gibi, bireysel görüşmeler yoluyla ya da grup düzenlemeleriyle yürütülebilmektedir. Küçük gruplar halinde yürütülen psikolojik destek oturumlarında, benzer özellikte çocuğu olan anne-

babaların kendilerinin ve çocuğun duygu, düşünce ve tepkilerini anlayabilmeleri; kendi duygularıyla yüz yüze gelmeleri; çocuklarıyla ilgili beklenti ve duygularını paylaşarak sorunlarına gerçekçi çözümler üretebilmeleri hedeflenmektedir (Sucuoğlu, 1997). Psikolojik danışma sürecinde anne-babalara ifade etmekten kaçındıkları öfke, suçluluk, düşmanlık gibi duygularını özgürce ifade edebilmeleri için fırsatlar verilir, anne-baba çocuk arasındaki duygusal problemlerin neden olduğu çatışmaları anlamalarına, kaybettikleri güveni tekrar kazanmalarına, kendileri ve çocukları için gerçekçi planlar yapabilmelerine yardım edilir (Özgür, 2000).

1. 5. Özürlü Çocuk Ailelerine Sunulan Hizmetlerin Planlanmasında Dikkat Edilmesi Gereken Aile Özellikleri

Özürlü çocuklar ve ailelerinin değişik koşullara, özelliklere ve gereksinimlere sahip olması, çeşitli müdahale yöntemlerini gerektirmektedir. Özürlü bireylere ve ailelerine yönelik hizmetlerin sürekliliğinin sağlanabilmesi ve bu hizmetlerin amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için değişik disiplinlerden gelen uzmanların bir arada çalıştığı disiplinler arası bir grubun önemi vurgulanmaktadır. (Baker, Landen ve Kashima, 1991; Lubetsky, Mueller, Madden, Walker ve Len, 1995). Bu durum ise, ailelerin gereksinimlerini karşılamak amacıyla sunulacak hizmetlerin planlanması için ailelerden çeşitli konularda bilgiler edinilmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır. Özürlü çocuklar ve ailelerine verilecek hizmetlerin en iyi biçimde sağlanabilmesi için ailenin özelliklerinin, yapısının, aile bireylerinin özelliklerinin, aile içinden ve dışından sağlanan desteklerin belirlenmesi gerekmektedir (Sucuoğlu, 1995).

Gargiulo ve Graves (1991), değişik aile yapılarının ve anne-baba özelliklerinin özürlü çocukla ilgili etkinliklere aile katılımını etkileyebileceğini belirtmektedir. Floyd ve Zmich (1991) ise, özürlü çocuğun davranış problemlerinin aile yaşantısını etkileyebileceği gibi, anne-babaya ilişkin özelliklerin de çocuğun davranış problemlerini etkileyebileceğini ifade ederek anne-babayla ilgili faktörlerin özürlü çocuğun davranışlarıyla ilgili önemini vurgulamaktadır. Lubetsky ve diğerlerine (1995) göre, uzmanlar aile bireylerinin tutumlarına, değişik konulara ilişkin bilgi düzeylerine ve

sorunlarla başa çıkma kapasitelerine, bunların yanısıra, anne-babaların evlilik ilişkilerine, aile içi etkileşime ve ailenin sosyal kaynaklarına ilişkin bilgi elde etmelidir.

Dunst ve Trivette'ye (1988) göre, ailenin gereksinimlerinin karşılanabilmesi için öncelikle aile içi ve dışı sosyal destek kaynaklarının belirlenmesi gerekmektedir. Ailenin sosyal destek kaynakları belirlendikten sonra aile üyeleri kendilerinin ve ailelerinin gereksinimlerini karşılayacak yeterliklerle donatılmalıdır. Bu görüşe göre, ailenin aile içi ve dışı sosyal destek kaynaklarını kullanır hale gelmesi, çocuğun ve anne-babaların gelişmelerini sağlayacak, aile işleyişine katkıda bulunacaktır. Bu nedenle sosyal destek kaynaklarının belirlenmesi önemli görülmektedir.

Sosyal destek; duygusal ve fiziksel destek, bilgi sağlamaya dönük yardımlar, gerekli araç gereçleri sağlamaya dönük yardımlar ile, başkaları tarafından sağlanan yardımlar olarak tanımlanmaktadır (Dunst ve Trivette, 1988). Özürlü çocuğa sahip aileler genel olarak iki tür sosyal destek ağı içinde bulunmaktadır. Bunlar informal destek ağı ve formal destek ağı şeklinde isimlendirilmektedir. Formal destek ağı uzmanları ve uzmanların görev aldığı kurum ve kuruluşları kapsarken, informal destek ağında aile üyeleri, ailenin akrabaları, arkadaşları, komşuları gibi kimseler yer almaktadır (Olsen ve Marshall, 1999).

Özürlü çocuk ailelerine sağlanan sosyal desteğin önemi ve çocuk ile aile üzerindeki iyileştirici etkisi alanyazında sıklıkla ifade edilmektedir (Akkök, 1997; Lubetsky ve diğ., 1995). Ailelere sunulan hizmetlerin planlanmasında formal destek kaynaklarının yanısıra, informal destek kaynaklarının da mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmektedir. Olsen ve Marshall (1999) özellikle aile içinden sağlanan sosyal desteğin önemini vurgulamakta ve aile üyelerinin destek ağı içinde anahtar rol oynadığını belirtmektedir. Buradan hareketle, aile içindeki destekleyici ilişkilerin güçlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Dunst ve Trivette (1988) ise, ailenin işleyişinin hemen her zaman aile içi sosyal destekle ilişkili olduğunu, aile içinden sağlanan sosyal desteğin aile üyelerinin mutluluğuyla ilişkili olduğunu, ailenin işlevlerini yerine getirmesinde ailenin içinden sağlanan sosyal desteğin aile dışından sağlanan sosyal destekten daha önemli olduğunu belirtmektedir.

Ailenin yaşamında sorun yaratan olay ve durumlarla başa çıkabilmesi, gereksinimlerinin karşılanabilmesi ve gelişme gösterebilmesi, kısmen, aile üyelerinin yeterliklerine, aile içi sosyal desteğe ve ailenin ne kadar güçlü olduğuna bağlıdır (Dunst ve Trivette, 1988). Williams, Lingren, Rowe, Van Zandt ve Stinnett (1985), ailenin gücünün; kişiler arası ilişkilerdeki beceriler ve yeterliklerle olumlu bir aile kimliği yaratan, aile üyeleri arasındaki etkileşimi ve memnuniyeti artıran, ailenin ve bireysel olarak aile üyelerinin potansiyellerini geliştiren ve stres yaratan durumlarla etkili biçimde başa çıkmasına katkı sağlayan sosyal ve psikolojik özelliklere işaret ettiğini belirtmektedir.

Ailelerin gücünü tanıyabilmek, anlayabilmek ve buna ilişkin özellikleri aile sisteminin işleyişinin gelişmesi ve ilerlemesi amacıyla kullanmak, ailelerle yapılan çalışmaların önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Dunst ve Trivette (1988), yaptıkları alanyazın taramasında güçlü aileleri tanımlayan bazı özellikleri incelemiştir. Buna göre, güçlü ailelerin özellikleri şu biçimde sıralanmaktadır:

- Bir bütün olarak ailenin ve ayrı ayrı aile üyelerinin gelişmesine ve mutluluğunu artırmasına yönelik inanç ve kararlılık,
- Aile üyelerinin gerçekleştirdiği büyük ya da küçük başarıları ya da olumlu davranışları takdir etmek ve onları daha iyilerini gerçekleştirmeleri için cesaretlendirmek,
- Aile üyelerinin olumlu bir etkileşim içinde olması ve bunun için iletişimde bulunabilmeleri,
- Birlikte zaman geçirme isteği ve çabası,
- Aile üyelerinin iyi ve kötü zamanlarda bir bütün olarak birlikte olabilmesi,
- Değişik başa çıkma stratejilerini kullanabilmek, yaşanan kriz ya da sorunları öğrenme ve gelişme için bir fırsat olarak değerlendirebilmek,
- Aile için geçerli olan istedik davranış biçimlerini ifade eden açık ve net kurallara, inançlara ve değerlere sahip olmak,
- Geleceği planlamak, yaşamın getirilerine uyum sağlamak ve bunlarla başa çıkmak için aile içi ve dışı kaynakların dengeli biçimde kullanılması.

Görüldüğü gibi, aile sisteminin işleyişine, bunu etkilemesi söz konusu olabilecek aile içi destek kaynaklarının kullanımına, aile içi etkileşim ve paylaşım vb. faktörlere ilişkin özellikler ve bunlarla ilgili olası sorunlar özürli çocuklar ve ailelerine sunulacak hizmetler açısından önemli görülmektedir. Buradan hareketle, özürli çocuğa sahip aile üyelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamalarını belirlemeye dönük araştırmaların önemli olabileceği düşünülebilir.

1. 6. İlgili Araştırmalar

Anne-babaların özürli çocukları ve ailenin diğer bireyleriyle ilgili problemlerine çözüm getirmek amacıyla sunulan hizmetlerin başarısı için çocuk ve ailenin ayrıntı olarak değerlendirilmesi önemli görülmektedir (Sucuoğlu, 1995). Bu amaçla, özürli çocuk ailelerine yönelik çeşitli araştırmaların yapıldığı görülmektedir.

Floyd ve Zmich (1991) 6-18 yaş arasında, orta ve ileri düzeyde zihinsel özürlü olan çocukların anne-babalarının evlilik ilişkilerini ve anne-baba olarak birlikte çalışma yeterliliklerini değerlendirmiş ve zihin özürli çocukların anne-babalarını bu açılarından normal gelişim gösteren çocukların anne-babalarıyla karşılaştırmıştır. Çalışmada zihin özürli çocuk anne-babalarının normal gelişim gösteren çocukların anne-babalarına kıyasla anlamlı biçimde olumsuz etkileşim gösterdiği gözlenmiştir. Ayrıca, eşlerin birbirleriyle olumsuz etkileşimlerinin anne-baba çocuk etkileşimindeki olumsuzluklar açısından önemli bir yordayıcı özellik olarak göze çarptığı belirtilmektedir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, anne-babaların evliliklerindeki uyum ve anne-baba olarak birlikte çalışma konusundaki yeterlikleri, hem kendileri hem de özürli çocuklarının gereksinimlerinin karşılanması açısından önemli görülmektedir.

Dyson (1993) değişik özürlü gruplarından 5-11 yaş arasındaki özürli çocukların anne-babalarının stres düzeylerini, yaşanan stresin kalıcılığını ve aile işleyişini iki farklı zamanda (iki yıl arayla) incelemiş ve özürli çocukların anne-babalarını normal gelişim gösteren çocukların anne-babalarıyla karşılaştırmıştır. Yaşanan stresin kalıcılığı açısından ve aile sisteminin işleyişinde görülen düşük düzeyde tutarlılık açısından özürli çocuk anne-babalarıyla normal gelişim gösteren çocukların anne-babaları

arasında fark görülmemiştir. Ancak, çalışmanın her iki aşamasında da özürlü çocuk anne-babalarının normal gelişim gösteren çocukların anne-babalarına kıyasla daha yüksek düzeyde stres yaşadığı belirtilmektedir. Dyson'a (1993) göre, özürlü çocuğa sahip ailelerde aile sisteminin işleyişine ve bu sistemin doğasına ilişkin araştırmalara gereksinim duyulmaktadır.

Beckman (1991), 18 ay ve 6 yaş arasında bulunan, özürlü ve özürlü olmayan çocukların, anne-babaları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmaya 54 anne ve 54 baba katılmıştır. Çalışmaya katılan anne-babaların yarısının çocuğunun özürlü olduğu, diğer yarısının çocuklarının ise, normal gelişim gösterdiği belirtilmektedir. Anne-babalarla yapılan görüşmelerin sonucunda annelerin babalardan daha yüksek düzeyde stres yaşadığı, çocuğu özürlü olan anne-babaların normal gelişim gösteren çocukların anne-babalarına kıyasla çocukların bakımına yönelik daha fazla gereksinimleri olduğu ve daha yüksek düzeyde stres yaşadıkları anlaşılmıştır. Ayrıca, araştırma sonuçlarına göre, informal destek annelerin ve babaların stres düzeyini azaltmakta, artan bakım gereksinimleri ise, annelerin stres düzeyini artırmaktadır.

Baker, Landen ve Kashima (1991), zihin özürlü çocuk anne-babalarına öğretme becerilerini kazandırmak amacıyla hazırlanan aile eğitimi programlarının anne-babalara psikolojik yararlar sağlayıp sağlamadığını ya da bu tür programlara katılmanın çocuk yetiştirme sorumluluğunu ve yükünü artırarak anne-babaların bundan dolayı bir takım sıkıntılar yaşayıp yaşamadığını belirlemeye çalışmıştır. Bunun için, bir anne-baba eğitimi programı hazırlanarak zihinsel özürlü çocuğa sahip 49 aileye uygulanmıştır. Aileler program uygulanmadan önce ve sonra çeşitli açılardan değerlendirilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, anne-babaların programdan yüksek düzeyde memnuniyet ifade ettikleri, bunun yanında, depresyon belirtilerinde, anne-baba ve ailelere ilişkin problemlerde, ailelerin stres düzeylerinde ve adaptasyon sorunlarında az da olsa istatistiksel açıdan azalma olduğu gözlenmiştir.

Dunst ve Trivette (1988) sosyal desteğin özürlü çocuk, anne-baba ve aile üzerindeki etkilerini belirlemek, sosyal destek ile aile sisteminin işleyişi arasındaki ilişkileri sistematik biçimde değerlendirebilmek amacıyla sekiz araştırmayı içeren, enlemesine

kesitsel araştırma modeline dayalı bir çalışma yapmıştır. Araştırmaya bir erken eğitim programına devam eden zihin özürlü, fiziksel özürlü ve gelişimsel gerilik risk grubunda bulunan çocukların anne-babaları katılmıştır. Bulgular, aile sisteminin işleyişiyle sosyal desteğin ilişkili olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre, sosyal destek kişisel sağlık ve mutluluk üzerinde iyileştirici bir etkiye sahiptir; ayrıca, özürlü çocuğa uyum sürecini de kolaylaştırmaktadır. Sosyal destek kişisel sağlık ve mutluluk üzerinde olduğu kadar bir bütün olarak aile sisteminin işleyişi üzerinde de olumlu etkiye sahiptir. Araştırma bulgularına dayalı olarak, özellikle informal sosyal destek ve aile içi sosyal desteğin anne-baba ve çocuk üzerindeki olumlu etkilerinin önemi vurgulanmaktadır.

Ailelerin çeşitli özelliklerinin değerlendirilmesinde önemli görülen kavramlardan biri de aile direncidir. Mc Cubbin, Mc Cubbin ve Thompson, (1987) aile direncinin ailenin içsel dayanıklılığı, esnekliği, ne kadar sağlam temellere dayandığı, yaşam zorlukları ve stres yaratan durumların ne kadar kontrol altına alınabildiği ve nasıl üstesinden gelindiği, bunun yanında, yaşam olaylarının getirileri karşısında pasif roller yerine aktif uyum çabalarının ne kadar sergilendiği ile ilgili olduğunu belirtmektedir. Olsen ve Marshall'ın (1999) yaptığı çalışmada özürlü çocuğa sahip anne-babaların direnç düzeyleri belirlenmeye çalışılmış ve anne-babaların direnç düzeyleri ile, iletişim biçimleri ve aldıkları aile içi sosyal destek arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya otistik, gelişimsel gerilik gösteren, down sendromlu ve diğer zihinsel özürlü çocukların yanısıra görme özürlü, işitme özürlü gibi değişik özür gruplarında yer alan çocukların anne-babaları katılmıştır. Çalışmaya katılan 54 çiftin (108 anne-babanın) 0-6 yaş arasında bulunan özürlü çocuklarının tümünün erken özel eğitim hizmetlerinden yararlandığı belirtilmiştir. Bulgular, aile içi sosyal desteğin anne-babaların direnç düzeyini yordayıcı özellikte olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre, eşler arasında olumsuz etkileşime neden olacak şekilde kışkırtıcı iletişim biçimini kullanmanın annelerin gösterdiği direnç düzeyi ile negatif ilişki içinde olduğu gözlenmiştir. Bunun yanında, çalışmada demografik değişkenlerle anne-babaların direnç düzeyleri arasındaki ilişki de belirlenmeye çalışılmıştır. Ailenin gelir düzeyinin babaların direnç düzeyiyle olumlu ilişki içinde olduğu belirtilmektedir.

Trivette ve Dunst (1992), yaptıkları araştırmada zihin özürlü, fiziksel özürlü ve gelişimsel risk grubunda bulunan toplam 88 çocuğun annesinin ailelerindeki rolleri benimsemesi ve sosyal destek alma biçimleriyle bunların iyileştirici etkilerini belirlemeye çalışmıştır. Enlemesine kesitsel araştırma modeli ile yapılan çalışmaya katılan annelerin ve çocuklarının bir erken eğitim programına devam ettiği belirtilmektedir. Çalışmada her anne araştırmanın amaçlarıyla ilgili dört ölçü aracına yanıt vermiştir. Bulgulara göre, rollerin yoğunluğu ve rol memnuniyetinin, bunun yanısıra, yararlanılan sosyal desteğin çocukların yaşıyla ya da gelişim düzeyiyle ilişkili olmadığı; rollerin yoğunluğunun annelerin iş durumuna, evlilik ve annelikle ilgili durumlarına göre farklılaştığı; rol memnuniyetinin evlilik durumu ve iş durumuna göre farklılaşmadığı; yararlanılan sosyal desteğin evlilik durumuna göre farklılaştığı fakat iş durumuna göre farklılaşmadığı; aile içi ve aile dışı sosyal desteğin anne-baba ve aile sisteminin işleyişi üzerinde diğer etkili faktörlere kıyasla iyileştirici etkisinin daha fazla olduğu belirtilmektedir.

Tüm bu araştırmaların, ailelere sunulan hizmetlerin daha etkili duruma getirilebilmesine katkıda bulunacak özellikte olduğu söylenebilir. Baker ve diğerleri (1991) ailenin zihin özürlü çocuğa uyumunun kolaylaştırılması ve anne-babaların evlilik ilişkilerindeki hoşnutluk düzeyinin artırılmasıyla, bunların yanısıra, aile bireylerinin stres düzeylerinin ve aile eğitimi çalışmalarında başarısızlığa neden olabilecek diğer psikolojik faktörlerin azaltılmasıyla, aile eğitimi programlarının başarısının artırılabilirliğini belirtmektedir. Buradan hareketle, özürlü çocuğa sahip aile üyelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşma, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamalarıyla ilgili verilerin de özürlü çocuk ailelerine yönelik programların geliştirilmesinde önemli olabileceği düşünölmektedir.

1. 7. Problem

Anne-babaların ve ailelerin özelliklerinin içinde yaşadıkları kültürden etkilenmesi ve bu özelliklerin ailelere sağlanan destekle ilişkili olarak farklılaşabileceği göz önüne alındığında; özürlü çocukların anne-babalarının ve ailelerinin özelliklerini belirlemeye

yönelik çalışmalar Türkiye'deki özürlü çocuk anne-babaları hakkında bilgi vermesi açısından çok önemli görülmektedir (Sucuoğlu, 1997).

Türkiye'de özürlü çocuğu olan anne-babaların özelliklerini belirlemeye yönelik araştırmalara bakıldığında; özürlü çocuk anne-babalarının kaygı düzeyleri (Akkök, 1989), özürlü çocuğu olan anne-babaların gereksinimlerinin belirlenmesi (Evcimen, 1996; Sucuoğlu, 1995), anne-babaların durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri ile zihin engelli çocuğun kişisel uyum düzeyi arasındaki ilişkiler (Ulaşanel, 1994), zihin özürlü olan çocukların annelerine yönelik grup rehberliğinin tutum değişimi açısından etkililiği (Dikici, 1990), anne-babaların özel eğitim okullarını algılama biçimleri (Sucuoğlu, 1991), zihin özürlü çocukların ailelerinde depresyon ve kaygı araştırması (Kozacıoğlu ve Ekberzade, 1994), normal çocuğu olan anne-babalar ile zihin özürlü çocuğu olan anne-babaların zihinsel özre karşı tutumları (Fırat, 1994), otistik çocukların ve öğretilebilir zihin özürlü çocukların anne-babalarının kaygı düzeyleri (Kuloğlu-Aksaz, 1990), eğitilebilir zihin özürlü çocukların anne-babalarının eğitiminin, anne-baba ve çocuk üzerindeki etkileri (Özgür, 1993), öğretilebilir zihin özürlü çocukların/ailelerinin karşılaştıkları sorunların değerlendirilmesi (Ergenekon, 1996), otistik çocuğu olan anne-babaların evlilik uyumları (Gündoğdu, 1995), zihin özürlü bireye sahip ailelerin yaşadığı stresörler (Işıkhan, Şahin, Güner ve Ergüz, 2001), zihin özürlü ve işitme engelli çocuğu olan anne ve babaların algıladıkları stres ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi (Kaner, 2001), 0-6 yaş özürlü olan ve olmayan çocuğa sahip annelerin yalnızlık düzeylerinin karşılaştırılması (Fırat ve Yamaç, 2001), zihin özürlü bireye sahip ailelerin benlik saygıları (Işıkhan, Şahin ve Ergüz, 2001) gibi konularda araştırmaların yapıldığı görülmektedir.

Özürlü çocuğa sahip ailelerin stres düzeyi, aldıkları sosyal destek, aile içi iletişim biçimleri, direnç düzeyi gibi aile sisteminin işleyişine, aile içi etkileşim ve ilişkilere yönelik araştırmalar bulunmaktadır. Ancak, özürlü çocuk anne-babalarının ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkisi, bunun yanısıra, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Bütün bu sonuçlar, zihin özürlü çocuk anne-babalarının ailelerindeki dayanışma ve paylaşım; ayrıca, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerinin ve bu düzeylerin demografik değişkenlerle arasındaki ilişkilerin belirlenmesi gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. Araştırma konusu bu gereksinimden kaynaklanmıştır.

1. 8. Amaçlar

Bu araştırmanın amacı, zihin özürlü çocuk annelerinin (a) ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkilerine ilişkin algılama düzeylerini, (b) ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerini ortaya koymaktır. Ayrıca, bu düzeyler ile annelerin, ailelerinin ve zihin özürlü çocuklarının demografik özellikleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemektir. Bu amaçla, aşağıda yer alan sorulara yanıt aranmıştır:

1. Zihin özürlü çocuk annelerinin:

- (a) Ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkilerine ilişkin algılama düzeyleri nedir?
- (b) Ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri nedir?

2. Zihin özürlü çocuk ailelerinin demografik özellikleri ile annelerin: (a) ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkilerine ilişkin algılama düzeyleri arasında, (b) ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

2. 1. Ailenin gelir düzeyi ile zihin özürlü çocuk annelerinin:

- (a) Ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkilerine ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?
- (b) Ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

2. 2. Ailedeki çocuk sayısı ile zihin özürlü çocuk annelerinin:

- (a) Ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkilerine ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?
- (b) Ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

3. Zihin özürlü çocuk annelerinin demografik özellikleri ile: (a) ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin algılama düzeyleri arasında, (b) ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

3. 1. Zihin özürlü çocuk annelerinin yaşları ile:

(a) Ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

(b) Ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

3. 2. Zihin özürlü çocuk annelerinin iş durumları ile:

(a) Ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

(b) Ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

3. 3. Zihin özürlü çocuk annelerinin eğitim düzeyleri ile:

(a) Ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

(b) Ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

4. Zihin özürlü çocuklarının demografik özellikleri ile annelerin: (a) ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin algılama düzeyleri arasında, (b) ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

4. 1. Zihin özürlü çocuklarının yaşları ile annelerin:

(a) Ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

(b) Ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

4. 2. Zihin özürlü çocuklarının cinsiyetleri ile annelerin:

(a) Ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

(b) Ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

4. 3. Zihin özürlü çocuklarının eğitim aldığı süre ile annelerin:

(a) Ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

(b) Ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

1. 9. Önem

Zihin özürlü çocuk anne-babalarının ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin; bunun yanısıra, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerini belirlemeye yönelik araştırmaların bulunmaması, konunun tartışmaya açılması bakımından önemli sayılabilir. Ayrıca, araştırmanın zihin özürlü çocuk anne-babalarına ve ailelerine yönelik ileri araştırmalara ışık tutması açısından önemli olabileceği düşünülmektedir.

1. 10. Sınırlılıklar

Araştırma,

1. 2000-2001 Öğretim Yılı'nda Eskişehir ili merkezinde bulunan Uluönder Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi, Özel Eylül Zihinsel Engelliler Rehabilitasyon Merkezi, Umut ve Umut Yolu Zihinsel Özürlüler Özel Rehabilitasyon Merkezi ve Engelliler Entegre Yüksek Okulu Zihin Engelliler Birimi'ne devam eden zihin özürlü öğrencilerin anneleriyle sınırlıdır.

2. Aile Özellikleri Ölçeği ve Demografik Özellikleri Belirleme Formundan elde edilen verilerle sınırlıdır.

1. 11. Tanımlar

Ailedeki Dayanışma ve Paylaşımı Algılama Düzeyi: Zihin özürlü çocuk annelerinin Aile Özellikleri Ölçeği'nin "Ailede Dayanışma ve Paylaşım" alt testinden aldıkları puandır.

Ailedeki Sorumluluk ve Sorunları Algılama Düzeyi: Zihin özürlü çocuk annelerinin Aile Özellikleri Ölçeği'nin "Ailenin Sorumlulukları ve Sorunları" alt testinden aldıkları puandır.

Demografik Özellikler: Bu araştırmada; annelere ilişkin olarak, annelerin yaşları, eğitim düzeyleri ve iş durumları, aileye ilişkin olarak, ailedeki çocuk sayısı ve ailenin gelir düzeyi, çocuklara ilişkin olarak, zihin özürlü çocukların yaşları, cinsiyetleri ve bir hafta boyunca eğitim aldıkları toplam süre demografik özellikler kapsamında ele alınmıştır.

2. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması ve toplanan verilerin çözümlenmesinde yararlanılan istatistiksel teknikler açıklanmıştır.

2. 1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, durum saptamaya dönük betimsel bir çalışma; aynı zamanda, değişkenler arasında ilişki aramaya yönelik bağıntısal bir araştırmadır. Bağıntısal araştırmalarda, iki ya da daha fazla değişkenin aralarında bir ilişki olup olmadığı; bir ilişki bulunması durumunda ise, bu ilişkinin ne düzeyde olduğu incelenir. İki değişken arasındaki ilişki, biri arttığında diğerinin de artması şeklinde olabileceği gibi; biri arttığında diğerinin azalması şeklinde de olabilir (Kırcaali-İftar, 2000b).

Bu araştırmada, öncelikle zihin özürlü çocuk annelerinin aile özelliklerine ilişkin algılamaları betimlenmiş; daha sonra, annelerin, ailelerinin ve zihin özürlü çocuklarının demografik özellikleriyle aile özelliklerine ilişkin algılamaları arasında ilişki olup olmadığı incelenmiştir.

2. 2. Evren ve Örneklem

2000-2001 Öğretim Yılı'nda Eskişehir ili merkezinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı bir resmi, dört özel rehabilitasyon merkezi, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı iki özel eğitim okulu ile ilköğretim okulları bünyesinde 16 alt özel sınıf ve Anadolu Üniversitesi'ne bağlı üç özel eğitim birimi zihin özürlülere hizmet vermektedir. Bu kurumlardan, öğrencilerinin yaşları ile sayıları birbirine benzeyen ve çalışmanın kurumlarında yapılmasına izin veren dördü araştırma kapsamına alınmıştır. Buna göre, araştırmanın evrenini, Eskişehir ili merkezinde zihin özürlülere hizmet veren Uluönder Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi, Özel Eylül Zihinsel Engelliler

Rehabilitasyon Merkezi, Umut ve Umut Yolu Zihinsel Özürlüler Özel Rehabilitasyon Merkezi ve Engelliler Entegre Yüksekokulu Zihin Engelliler Birimi'ne devam eden öğrencilerin anneleri oluşturmaktadır. Araştırma, Türkiye'de ailenin işleyişi ile ilgili rollerin büyük ölçüde anneler tarafından üstlenildiği düşüncesiyle, bunun yanısıra, veri toplama aracındaki soruların yanıtlanması sırasında anne-babaların birbirlerini etkileyebilecekleri endişesi nedeniyle sadece annelerle yürütülmüştür.

Araştırmanın evrenini oluşturan kurumların yöneticilerinden alınan bilgilere göre, 2000-2001 Öğretim Yılı'nda Uluönder Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi'nde 43, Özel Eylül Zihinsel Engelliler Rehabilitasyon Merkezi'nde 70, Umut ve Umut Yolu Zihinsel Özürlüler Özel Rehabilitasyon Merkezi'nde 112 ve Engelliler Entegre Yüksekokulu Zihin Engelliler Birimi'nde 18 olmak üzere toplam 243 zihin özürü öğrenci düzenli olarak kurumlarına devam ederek eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmaktadır. Araştırmada yer alacak zihin özürü çocuk annelerinin belirlenmesi amacıyla kurum idarecileriyle yapılan görüşmeler sonucunda sözü geçen dört özel eğitim kurumundaki öğrencilerin tümünün annelerinin araştırma grubuna dahil edilmesine karar verilmiş, örneklem alma yoluna gidilmemiştir. Buna göre, araştırma grubunu 243 anne oluşturmuştur.

Araştırmada gereksinim duyulan verilerin elde edilmesi amacıyla araştırma grubunu oluşturan annelerin tümüne çocuklarının öğretmenleri aracılığıyla veri toplama aracı gönderilmiştir. Ancak, gönderilen 243 veri toplama aracından 209'u geri dönmüştür. Buna göre, geri dönüş oranı % 86'dır. Annelerin doldurduğu veri toplama araçlarının incelenmesi aşamasında 9 annenin veri toplama araçlarını yönergeler doğrultusunda doğru olarak yanıtlanmadığı saptanmıştır. Dört annenin birden fazla özürü çocuğa sahip olduğu, bir annenin zihin özürü çocuğunun ise kaynaştırma öğrencisi olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenlerle 14 anne araştırma dışı bırakılmış ve araştırma, 195 zihin özürü çocuğun annesi ile, yani, araştırma grubunun %80'i ile tamamlanmıştır.

Zihin özürü çocuk ailelerinin demografik özelliklerini ve bunların dağılımını gösteren tablolar Ek1'de sunulmaktadır. Araştırmada yer alan annelerin ailelerinin aylık gelir düzeyleri ile ilgili ifadelerle bakıldığında; en düşük aylık gelir miktarının 80.000.000

TL., en yüksek aylık gelir miktarının ise, 1.000.000.000 TL. olduğu; aylık gelir ortalamasının 262.000.000 TL olduğu; aylık gelir düzeylerinin 150.000.000 TL ile 500.000.000 TL arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki toplam çocuk sayısına ilişkin soruya vermiş oldukları yanıtlar incelendiğinde, annelerin en az bir, en çok 6 çocuk sahibi olduğu anlaşılmıştır. Araştırmaya katılan anneler arasında 101 kişinin iki, 48 kişinin üç, 28 kişinin bir, 10 kişinin dört, 3 kişinin beş ve 3 kişinin toplam altı çocuğu bulunmaktadır.

Zihin özürlü çocuk annelerinin çeşitli demografik özelliklerini ve bunların dağılımını gösteren tablolar Ek2'de sunulmaktadır. Buna göre, annelerin yaşlarının 30 ile 45 arasında yoğunlaştığı; annelerin yaş ortalamasının 37 olduğu görülmektedir. Annelerin eğitim düzeyleri incelendiğinde ise, ilkokul mezunu olanlar, 118 kişiyle en büyük grubu oluşturmaktadır. Annelerden 34'ü lise mezunu, 22'si ortaokul mezunu, 13'ü üniversite/yüksek okul mezunudur. Beş anne okur-yazar olduğunu, iki anne ise, okuma-yazma bilmediğini ve hiç eğitim almadığını belirtmektedir. Annelerin iş durumlarını belirlemeye yönelik sorulara verilen yanıtlara göre, annelerin büyük bir çoğunluğu herhangi bir işte çalışmamaktadır.

Annelerin zihin özürlü çocuklarına ilişkin çeşitli demografik özellikleri ve bunların dağılımını gösteren tablolar Ek3'te sunulmaktadır. Buna göre, araştırmaya katılan annelerin zihin özürlü çocuklarının yaşları incelendiğinde, yaşı en küçük olan çocuğun 2 yaşında olduğu, yaşı en büyük olanınsa, 30 yaşında olduğu görülmektedir. Zihin özürlü çocukların yaşlarının ortalamasının ise, 11 olduğu belirlenmiştir. Zihin özürlü çocukların yaşları 4 ile 17 arasında yoğunlaşmaktadır. Toplam 195 zihin özürlü çocuktan 125'i erkek, 70'i ise kızdır. Annelerin zihin özürlü çocuklarının bir hafta boyunca eğitim hizmetlerinden yararlanma sürelerine ilişkin sorulara dönük yanıtlarından en düşük eğitim saati sayısının bir saat, en yüksek eğitim saati sayısının ise, 50 saat olduğu anlaşılmıştır. Tüm çocukların eğitim hizmetlerinden yararlandıkları sürenin ortalaması ise haftada 17,5 saattir.

2. 3. Veriler ve Toplanması

Araştırma sorularına yanıt aramak amacıyla, zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerine ilişkin algılama düzeyleri ile ilgili veriler ile ailelerin, annelerin ve zihin özürlü çocuklarının demografik özelliklerine ilişkin verilere gereksinim duyulmuştur. Zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerine ilişkin algılama düzeyleriyle ilgili veriler, “Aile Özellikleri Ölçeği” (Ek4) ile, anneler ve zihin özürlü çocukların demografik özelliklerine ilişkin veriler ise, “Demografik Özellikleri Belirleme Formu” (Ek5) ile toplanmıştır.

2. 3. 1. Aile Özellikleri Ölçeği

Aile Özellikleri Ölçeği; aile bireylerinin, ailelerinin özelliklerini algılama düzeylerini belirlemek amacıyla hazırlanmış bir ölçektir. Kırcaali-İftar (2001) tarafından geliştirilmiş ve geçerlik-güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçeğin geçerlik-güvenirlik çalışmalarında, Temel Bileşenler (Principal Components) Analizi ve Varimax Rotasyonu sonucunda iki faktör oluşmuştur. Birinci faktör varyansın %27’sini, ikinci faktör ise, %16’sını açıklamaktadır. Dolayısıyla, bu iki faktör varyansın toplam %43’ünü açıklamaktadır. Birinci faktörde 15, ikinci faktörde dokuz madde yer almıştır; sekiz madde elenmiştir. Birinci faktörün oluşturduğu “Ailede Dayanışma ve Paylaşım” başlıklı alt testin iç tutarlılık katsayısı %90, ikinci faktörün oluşturduğu “Ailenin Sorumlulukları ve Sorunları” başlıklı alt testin iç tutarlılık katsayısı %77’dir. Bu araştırma sırasında toplanan veriler ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yapılması için de kullanılmıştır.

Ölçek, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ölçeğin nasıl doldurulması gerektiğine ilişkin kısa bir açıklamadan oluşan kullanım yönergesi bulunmaktadır. Bu bölüm ölçeğin ilk sayfasında yer almaktadır. İkinci bölüm ise, “Ailede Dayanışma ve Paylaşım” ile “Ailenin Sorumlulukları ve Sorunları” adlı iki alt testten ve bu alt testlerde yer alan 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan 24 maddeden ilk 15’i “Ailede Dayanışma ve Paylaşım” alt testi ile, son dokuz madde ise “Ailenin Sorumlulukları ve Sorunları” alt testi ile ilgilidir.

“Ailede Dayanışma ve Paylaşım” başlıklı ilk alt testte, aile bireylerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkisi algılama düzeylerini belirlemeye dönük 13 olumlu, 2 olumsuz toplam 15 madde yer almaktadır. Alt testteki soruları yanıtlarken verilecek yanıtlar hiç doğru değil, pek doğru değil, biraz doğru, çok doğru seçeneklerinden oluşan Likert türü dördümlü dereceleme biçimindedir. Alt testte yer alan olumlu maddeler için çok doğru seçeneği 3 puan, biraz doğru seçeneği 2 puan, pek doğru değil seçeneği 1 puan, hiç doğru değil seçeneği ise 0 puan değeri taşımaktadır. Alt testin olumsuz olan sekizinci ve dokuzuncu maddelerinde ise, çok doğru seçeneği 0 puan, biraz doğru seçeneği 1 puan, pek doğru değil seçeneği 2 puan, hiç doğru değil seçeneği ise, 3 puan değerindedir. Ölçeğin bu bölümünden alınacak puanın hesaplanması için aile üyesinin her bir maddeye dönük yanıtlarına bağlı olarak almış olduğu puanların toplamı belirlenmekte ve elde edilen değer alt testte yer alan madde sayısına (15 madde) bölünmektedir.

“Ailenin Sorumlulukları ve Sorunları” başlığını taşıyan ikinci alt testte, aile üyelerinin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerini belirlemeye dönük toplam 9 olumsuz madde yer almaktadır. Alt testteki soruları yanıtlarken verilecek cevaplar hiç doğru değil, pek doğru değil, biraz doğru, çok doğru seçeneklerinden oluşan Likert türü dördümlü dereceleme biçimindedir. Alt testte yer alan maddelerde çok doğru seçeneği 0 puan, biraz doğru seçeneği 1 puan, pek doğru değil seçeneği 2 puan, hiç doğru değil seçeneği ise 3 puan değeri taşımaktadır. Ölçeğin bu bölümünden alınacak puanın hesaplanması için aile üyesinin her bir maddeye dönük yanıtlarına bağlı olarak almış olduğu puanların toplamı belirlenmekte ve elde edilen değer alt testte yer alan madde sayısına (9 madde) bölünmektedir.

Her iki alt testte de elde edilen puanların yüksek olması, olumlu algılamaya; düşük olması ise, olumsuz algılamaya işaret etmektedir.

2. 3. 2. Demografik Özellikleri Belirleme Formu

Demografik Özellikleri Belirleme Formu; annelerin, ailelerin ve zihin özürlü çocuklarının araştırma amaçlarına hizmet edecek özelliklerini belirlemek amacıyla

hazırlanmış bir bilgi toplama aracıdır. Form iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, formun nasıl doldurulacağına ilişkin kısa bir açıklamadan oluşan kullanım yönergesi yer almaktadır. İkinci bölümde ise, araştırma grubunu oluşturan annelerin ve zihin özürlü çocuklarının demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular yer almıştır. Formda annelerin yaşları, eğitim düzeyleri, ev dışında herhangi bir işte çalışıp çalışmadıkları, sahip oldukları toplam çocuk sayısı ve ailenin gelir düzeyi, zihin özürlü çocuklarının yaşları, cinsiyetleri ve devam ettikleri eğitim kurumundan bir hafta boyunca eğitim hizmeti aldıkları süre ile ilgili bilgileri içeren toplam sekiz soru yer almaktadır.

2. 3. 3. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması

Aile Özellikleri Ölçeği'nin ve Demografik Özellikleri Belirleme Formunun araştırmanın yürütüleceği kurumlarda bulunan öğrencilerin annelerine uygulanabilmesi için ilk olarak, gerekli izinler alınmıştır.

Araştırmada gereksinim duyulan verilerin toplanmasında, veri toplama araçlarının zihin özürlü çocukların annelerine öğretmenleri aracılığıyla ulaştırılması yolu benimsenmiştir. Bu amaçla, veri toplama araçlarını oluşturan Aile Özellikleri Ölçeği ve Demografik Özellikleri Belirleme Formu kapalı bir zarfa konmuş, zarfın üzerine ölçeğin ve formun doldurulmasına yönelik açıklamalar içeren bir yönerge (Ek6) yapıştırılmıştır. Daha sonra, araştırmanın yürütüldüğü kurumlarda görev yapan öğretmenlerle ve/veya idarecilerle daha önce yapılan görüşmeler doğrultusunda her öğretmene çalıştığı öğrenci sayısı kadar kapalı zarf teslim edilmiş ve zihin özürlü öğrencilerinin annelerine zarfları ulaştırmaları istenmiştir. Veri toplama araçlarının teslim edildiği öğretmen ve idarecilere zarfların, teslim edildiği tarihten bir hafta sonra araştırmacı tarafından toplanacağı açıklanmıştır. Ancak, veri toplama araçlarının bulunduğu zarfların teslim edildiği tarihten bir hafta sonra, zihin özürlü öğrencilerin kurumlara devamsızlığı vb. nedenlerle annelerin tümüne ulaşamadığı görülmüştür. Bunun üzerine, veri toplama araçlarının uygulandığı tarihlerde ulaşılamayan annelere de ulaşabilmek amacıyla, araştırmanın yürütüldüğü kurumlara verilerin toplanması için yaklaşık bir haftalık ek

süre verilmiştir. Bu sürenin sonunda, ulaşılabilen annelerden dönen zarflar toplanmış ve araştırma için gerekli verilerin toplanması süreci tamamlanmıştır.

2. 4. Verilerin Çözümlemesi

Veri toplama süreci sonunda elde edilen 209 veri toplama aracından 9'unun yönergeler doğrultusunda doğru olarak doldurulmadığı, dört annenin birden fazla özürü çocuğa sahip olduğu, bir annenin zihin özürü çocuğunun kaynaştırma öğrencisi olduğu anlaşılmış, bunun üzerine, toplam 14 veri toplama aracı araştırma dışı bırakılmıştır. Bunun ardından, 195 anneye ait veri toplama aracında bulunan bilgiler, araştırma sorularına yanıt aramak amacıyla çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesi aşamasında Aile Özellikleri Ölçeğinde yer alan soruların tümünün yanıtlanmadığı durumlarla karşılaşmıştır. 195 anneden 12'si 1 soruyu, 1 anne de 3 soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Elde edilen verileri bilgisayara girmek amacıyla, her bir anne için veri toplama araçlarına 1'den 195'e kadar bir numara verilmiştir. Ayrıca, demografik özellikleri belirleme formunda yer alan soruların da her birine birer numara verilmiştir.

Veri toplama araçlarının numaralandırılmasının ardından, zihin özürü çocuk annelerinin Aile Özellikleri Ölçeği'nin her iki alt testinden almış oldukları toplam puanlar ayrı ayrı hesaplanmıştır. Annelerin aldığı puanların hesaplanması aşamasında, alt testlerde yer alan maddelerin tümünün cevaplanmadığı görülen durumlarda, annelerin yanıtlamış olduğu madde sayısı esas alınmıştır. Bir başka deyişle, annelerin alt testlerde yer alan maddelere dönük işaretlemelerden almış oldukları puanların toplamı, yanıtladıkları madde sayısına bölünerek alt testlerden alınan puanlar belirlenmiştir. Elde edilen puanlar, annelerin doldurduğu veri toplama araçlarına verilen numaralara uygun biçimde bilgisayara girilmiştir.

Zihin özürü çocuk annelerinin veri toplama araçlarında yer alan maddelere verdikleri yanıtlar, araştırmanın amacına yönelik soruların yanıtlanmasına uygun olan istatistiksel yöntemler kullanılarak çözümlenmiştir.

Zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ile ilişkin algılama düzeyleri ile ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerinin belirlenmesi için aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerinden yararlanılmıştır.

Zihin özürlü çocuk annelerinin yaşları, ailelerinin gelir düzeyi, ailelerindeki toplam çocuk sayısı, annelerin zihin özürlü çocuklarının yaşları ve çocukların devam ettiği kurumdan bir hafta boyunca eğitim aldığı süre ile ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ile ilişkin algılama düzeyleri arasında, bunun yanısıra, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlarına ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson r bağıntı testinden yararlanılmıştır.

Zihin özürlü çocuk annelerinin eğitim düzeyleri ile ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ile ilişkin algılama düzeyleri, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla, tek yönlü varyans çözümlemesi yapılmıştır.

Zihin özürlü çocuk annelerinin iş durumları ve zihin özürlü çocuklarının cinsiyetleri ile ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ile ilişkin algılama düzeyleri, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla, bağımsız gruplar arası “t” testi uygulanmıştır.

Araştırma verilerinin istatistiksel çözümlemelerinde “SPSS 10.0 for Windows” paket programı kullanılmıştır. Araştırmada yapılan tüm istatistiksel çözümlemelerde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak benimsenmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırmanın amacına dönük soruların yanıtlanması için toplanan verilerin, kullanılan çeşitli istatistiksel yöntemlerle çözümlenmesinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulguların sunulmasında, araştırmanın “Amaçlar” başlığı altında yer alan sorular sırası ile ele alınmıştır.

3. 1. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım, Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri

Bu araştırmada yanıtı aranan ilk soru, (a) zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkisi, (b) ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamalarının ne düzeyde olduğudur.

Bu soruyu yanıtlamak için annelerin Aile Özellikleri Ölçeği'nin “Ailede Dayanışma ve Paylaşım” ve “Ailenin Sorumlulukları ve Sorunları” alt testlerinden elde edilen puanların aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Her iki alt teste de puanların düşük olması olumsuz algılamaya, puanların yüksek olması ise, olumlu algılamaya işaret etmektedir.

3. 1. 1. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri

Aile Özellikleri Ölçeği'nin Ailede Dayanışma ve Paylaşım alt testinden alınabilecek en düşük puan 0, alınabilecek en yüksek puan ise 3'tür. Araştırmada zihin özürlü çocuk annelerinin ölçü aracının bu alt testinden aldıkları en düşük puanın 0,87, en yüksek puanın ise 3 olduğu görülmüştür.

Zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşıma ilişkin algılama düzeyi puanlarının aritmetik ortalaması 2,56; standart sapma değeri ise, 0,51'dir. Annelerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşıma ilişkin algılama düzeyi puanlarının aritmetik ortalamasının Ailede Dayanışma ve Paylaşım alt testinden alınabilecek en yüksek puana (3 puan) yakın olduğu görülmüştür. Buradan hareketle, zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşımı algılama düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Alt testten alınan puanların yüksek olması, ailedeki dayanışma ve paylaşıma ilişkin algılamanın olumlu olması, yani, ailede dayanışma ve paylaşımın yoğun olarak yaşanması anlamını taşımaktadır.

Özürlü çocuklar ve aileleriyle ilgili alanyazın incelendiğinde, özürlü çocukların ailelerine yüklediği birtakım sorumluluklar ve yükler nedeniyle aile bireylerinin çeşitli sorunlar yaşadığı, bu sorunlara bağlı olarak da özürlü çocuğa sahip ailelerdeki evlilik ilişkilerinde ve aile içi etkileşimde bir takım güçlüklerle karşılaşıldığı ifade edilmektedir (Kroth ve Edge, 1997). Özürlü çocuğun varlığının ortaya çıkardığı sorunlar aile yapısını da etkilemekte ve değiştirmekte, bu da ailede krizlere neden olabilmektedir (Fırat, 2000). Kendi içinde etkileşim gösteren ve sosyal bir sistem olan ailede özel gereksinimleri olan bir çocuğun varlığı, doğrudan ya da dolaylı olarak aile içi etkileşimin doğasını değiştirmekte ve ailenin yapısını bozmaktadır. Yaşanan sorunlara bağlı olarak, ailenin bütünlüğü zarar görmekte ve ailedeki birliktelik azalmaktadır (Gargiulo, 1985). Floyd ve Zmich (1991) orta ve ileri düzeyde zihin özürlü olan çocukların anne-babalarının evlilik ilişkilerini ve anne-baba olarak birlikte çalışma yeterliliklerini değerlendirdiği araştırmasında, zihin özürlü çocuk anne-babalarının olumsuz etkileşim davranışları gösterdiğini gözlemiştir.

Özürlü çocuk aileleriyle ilgili bu görüş ve araştırma bulguları, zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşımı algılama düzeylerinin düşük olabileceği beklentisini ortaya çıkarmaktadır. Ancak, bu çalışmada elde edilen bulgu zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşımı algılama düzeylerinin düşük olabileceği beklentisini doğrulamamıştır.

Araştırma bulgularının alanyazında ifade edilen görüş ve bulguları doğrulamamasının nedeni, Türk ailelerinin kültürel özellikleriyle ilişkili olabilir. Koptagel-İlal (1995), Türkiye’de kadının aile içindeki etkinliğinin hiçbir zaman az olmadığını; ancak, ailede erkeklerin üstlendiği rollere kıyasla kadının konumunun ya da rolünün daha pasif olduğunu, kadının özellikle dış sosyal ilişkilerdeki rolleri bakımından geri plana itildiğini belirtmektedir. Kırcaali-İftar (1997b) Türkiye’de toplumun altyapısının özelliklerinin, kurumlarının kadınları, özellikle de özürlü çocuk annelerini yeterince desteklemediğini belirtmektedir. Türk aile yapısının kültürel özellikleriyle ilişkili olarak, annelerin ailenin işleyişiyle ilgili rollerin büyük bir kısmını, anneliğin gereği olarak üstlendiği ve bu durumu kabullendiği; dolayısıyla, ailelerindeki dayanışma ve paylaşıma ilişkin beklentilerinin düşük olabileceği düşünülebilir. Ailelerindeki dayanışma ve paylaşıma ilişkin beklentilerinin düşük olması nedeniyle, zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşımı algılama düzeylerinin yüksek olduğu düşünülebilir.

Bu araştırmanın bulgularının alanyazında ifade edilen görüş ve bulgularla çelişkili olmasının bir diğer nedeni, araştırmada kullanılan veri toplama aracıyla ilişkili olabilir. Araştırmada annelerin kendilerinin yanıtlaması gereken bir veri toplama aracı kullanılmıştır. Zihin özürlü çocuk anneleri Türk aile yapısının kültürel özellikleriyle de ilişkili olarak, aile dışından kişilere aile içi etkileşimleri hakkında ve bu kapsamda, ailelerindeki dayanışma ve paylaşım hakkında gerçek bilgileri vermeme eğilimi göstermiş olabilirler. Dolayısıyla, annelerin, araştırmada kullanılan aile özellikleri ölçeğini yeterince samimi biçimde yanıtlamamış olabilecekleri düşünülebilir. Akkök (1989) ailelerin genellikle kendilerine ve özürlü çocuklarına ilişkin ölçekleri cevaplandırmada gönülsüz olabildiğini belirtmektedir. Floyd ve Zmich (1991) yaptıkları araştırmada zihin özürlü çocukların anne-babalarının evlilik ilişkilerini ve anne-baba olarak birlikte çalışma yeterliliklerini değerlendirmek amacıyla, hem anne-babaların kendilerinin yanıtladığı veri toplama araçlarını hem de video kayıt yöntemini kullanmıştır. Anne-babaların kendilerinin yanıtladığı veri toplama araçlarından elde edilen verilere göre, anne-babaların olumsuz etkileşim göstermediği sonucu ortaya çıkarken, video kayıt yöntemiyle elde edilen veriler anne-babaların olumsuz etkileşim davranışları sergilediği sonucunu ortaya koymaktadır. Buradan hareketle, bu

araştırmada yer alan annelerin de araştırmada kullanılan veri toplama aracını yeterince samimi biçimde yanıtlamamış olabilecekleri dūřünülebilir.

3. 1. 2. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri

Aile Özellikleri Ölçeği'nin Ailenin Sorumlulukları ve Sorunları alt testinden alınabilecek en düşük puan 0, alınabilecek en yüksek puan ise, 3'tür. Araştırmada zihin özürlü çocuk annelerinin ölçü aracının bu alt testinden aldıkları en düşük puanın 0, en yüksek puanın ise, 3 olduğu görülmüştür.

Zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyi puanlarının aritmetik ortalaması 1,41; standart sapma değeri ise 0,67'dir. Ailenin Sorumlulukları ve Sorunları alt testinden alınan puanların düşük olması, ailenin sorumluluk ve sorunlarına ilişkin algılamanın olumsuz olması, yani ailenin sorumluluk ve sorunlarının çok olması anlamını taşımaktadır. Buradan hareketle, zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki sorumluluk ve sorunları algılama düzeylerinin düşük olduğu ve annelerin, ailelerinin sorumluluk ve sorunlarına ilişkin algılamalarının olumsuz nitelikte olduğu dūřünülebilir.

Özürlü çocuklar ve ailelerini konu edinen alanyazında özürlü çocuğa sahip aile üyelerinin, çocuğun özrünün neden olduğu bazı sorunlarla karşılaştığı, özürlü çocuğun gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik çabaların anne-baba ve diğer aile üyelerinin sorumluluklarını artırdığı sıklıkla ifade edilmektedir (Gargiulo, 1985; Kırcaali-İftar, 1997a; Kroth ve Edge, 1997; Sucuoğlu 1997). Özellikle annelerin, çocuğun özrüne bağlı olarak karşılaşılan sorunlar ve yüklenilen sorumluluklardan olumsuz biçimde etkilendiği belirtilmektedir (Beckman, 1991; Fırat ve Yamaç, 2001; Kozacıoğlu ve Ekberzade, 1994).

Özürlü çocuk aileleriyle ilgili bu görüş ve araştırma bulguları zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamalarının düşük; dolayısıyla, olumsuz olabileceği beklentisini ortaya çıkarmaktadır. Bu araştırmada elde

edilen bulgu da zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamalarının düşük düzeyde, olumsuz olabileceği beklentisine ilişkin bulguları destekler niteliktedir.

Bu araştırmada zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerinin düşük, olumsuz olması, Aile Özellikleri Ölçeği'nin "Ailenin Sorumlulukları ve Sorunları" adlı alt testindeki maddelerin tümünün olumsuz olmasından kaynaklanmış olabilir. Annelerin ölçeği yanıtlarken, hep "biraz doğru" ve "çok doğru" seçeneklerini işaretleme eğilimi göstermiş olabilecekleri düşünülebilir.

3. 2. Zihin Özürlü Çocuk Ailelerinin Demografik Özellikleri ile Annelerin, Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşma, Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişkiler

Araştırmada yanıtı aranan ikinci soru, zihin özürlü çocuk ailelerinin demografik özellikleri ile annelerin, ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki olup olmadığıdır.

Bu soruyu yanıtlamak için annelerin Aile Özellikleri Ölçeği'nin "Ailede Dayanışma ve Paylaşım" ve "Ailenin Sorumluluk ve Sorunları" alt testlerinden aldıkları puanlar ile çeşitli demografik değişkenler arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson r bağıntı testi kullanılmıştır.

3. 2. 1. Ailenin Gelir Düzeyi ile Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşma İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Uygulanan Pearson r bağıntı testi sonucunda, ailenin gelir düzeyi ile zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin algılama düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r = 0,102$, $sd = 185$, $p = 0,165$). Bu bulguya göre, ailenin gelir düzeyinin, zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin algılama düzeylerini yordayıcı bir değişken olmadığı söylenebilir.

3. 2. 2. Ailenin Gelir Düzeyi ile Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Uygulanan Pearson r bağıntı testi sonucunda, ailenin gelir düzeyi ile zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r = 0,131$, $sd = 185$, $p = 0,075$). Bu bulguya göre, ailenin gelir düzeyinin, zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerini yordayıcı bir değişken olmadığı söylenebilir.

3. 2. 3. Ailedeki Çocuk Sayısı ile Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Uygulanan Pearson r bağıntı testi sonucunda, ailedeki çocuk sayısı ile zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkin algılama düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r = 0,132$, $sd = 191$, $p = 0,067$). Bu bulguya göre, ailedeki çocuk sayısının, zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkin algılama düzeylerini yordayıcı bir değişken olmadığı söylenebilir.

3. 2. 4. Ailedeki Çocuk Sayısı ile Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Uygulanan Pearson r bağıntı testi sonucunda, ailedeki çocuk sayısı ile zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r = 0,091$, $sd = 191$, $p = 0,210$). Bu bulguya göre, ailedeki çocuk sayısının, zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerini yordayıcı bir değişken olmadığı söylenebilir.

3. 3. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Demografik Özellikleri ile Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım, Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişkiler

Araştırmada yanıtı aranan üçüncü soru, zihin özürlü çocuk annelerinin demografik özellikleri ile ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkisi, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki olup olmadığıdır.

Bu soruyu yanıtlamak için annelerin Aile Özellikleri Ölçeği'nin "Ailede Dayanışma ve Paylaşım" ve "Ailenin Sorumluluk ve Sorunları" alt testlerinden aldıkları puanlar ile çeşitli demografik değişkenler arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson r bağıntı testi, tek yönlü varyans çözümlemesi ve bağımsız gruplar arası "t" testi kullanılmıştır.

3. 3. 1. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Yaşları ile Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Uygulanan Pearson r bağıntı testi sonucunda, zihin özürlü çocuk annelerinin yaşları ile ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkisi algılama düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r = 0,096$, $sd = 187$, $p = 0,189$). Bu bulguya göre, zihin özürlü çocuk annelerinin yaşlarının ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkisi algılama düzeylerini yordayıcı bir değişken olmadığı söylenebilir.

3. 3. 2. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Yaşları ile Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Uygulanan Pearson r bağıntı testi sonucunda, zihin özürlü çocuk annelerinin yaşları ile ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r = 0,099$, $sd = 187$, $p = 0,176$). Bu bulguya göre, zihin özürlü çocuk annelerinin yaşlarının ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerini yordayıcı bir değişken olmadığı söylenebilir.

3. 3. 3. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin İş Durumları ile Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Zihin özürlü çocuk annelerinin iş durumları ile ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Bu duruma ilişkin değerler, Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1

Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin İş Durumlarına Göre Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve “t” Değeri

Gruplar	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama \bar{X}	Standart Sapma (SS)	“t” Değeri (t)
Çalışan Anneler	37	2,51	0,55	0,55*
Çalışmayan Anneler	156	2,57	0,50	

*sd = 191, p = 0,583

Tablo 1 incelendiğinde, çalışmayan annelerin Aile Özellikleri Ölçeği’nin Ailede Dayanışma ve Paylaşım alt testinden almış oldukları puanların ortalamalarının çalışan annelerin almış olduğu puanların ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu farklılığın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla, iki grup ortalamaları arasında “t” testi uygulanmış ve grup ortalamaları arasında 0,05 düzeyinde anlamlı bir fark bulunmadığı saptanmıştır. Bu bulguya dayalı olarak, annelerin, iş durumlarının ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkin algılama düzeylerini farklılaştıran bir değişken olmadığı söylenebilir.

3. 3. 4. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin İş Durumları ile Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Zihin özürlü çocuk annelerinin iş durumları ile ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Bu duruma ilişkin değerler, Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2

Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin İş Durumlarına Göre Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve “t” Değeri

Gruplar	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama (\bar{X})	Standart Sapma (SS)	“t” Değeri (t)
Çalışan				
Anneler	37	1,30	0,64	-1,12*
Çalışmayan				
Anneler	156	1,43	0,68	

*sd = 191, p = 0,264

Tablo 2 incelendiğinde, çalışmayan annelerin Aile Özellikleri Ölçeği’nin Ailenin Sorumluluk ve Sorunları alt testinden almış oldukları puanların ortalamalarının çalışan annelerin almış olduğu puanların ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu farklılığın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla, iki grup ortalamaları arasında t testi uygulanmış ve grup ortalamaları arasında 0,05 düzeyinde anlamlı bir fark bulunmadığı saptanmıştır. Bu bulguya dayalı olarak, annelerin, iş durumlarının ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerini farklılaştıran bir değişken olmadığı söylenebilir.

3. 3. 5. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeyleri ile Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Zihin özürlü çocuk annelerinin eğitim düzeyleri ile ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkisi algılama düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan çözümlemeye ilişkin değerler Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3

Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Annelerin Eğitim Düzeyi	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (SS)	Minimum	Maximum
Hiç yok	2	2,37	0,62	1,93	2,80
Okur-yazar	5	2,44	0,66	1,40	3
İlkokul Mezunu	118	2,54	0,53	0,87	3
Ortaokul Mezunu	22	2,75	0,33	1,86	3
Lise Mezunu	34	2,45	0,57	1,07	3
Üniversite/Yüksekokul Mezunu	13	2,71	0,27	2,06	3

Tablo 3'te görüldüğü gibi, Aile Özellikleri Ölçeği'nin Ailede Dayanışma ve Paylaşım Alt Testi'nden en yüksek puan ortalamasını 2,75 puan ortalaması ile ortaokul (ilköğretim ikinci kademe) mezunu zihin özürlü çocuk anneleri elde etmiştir. Eğitim düzeyi üniversite/yüksekokul olan annelerin puan ortalaması da (2,71) bu değere oldukça yakın görünmektedir. Bunların yanısıra, ilkokul mezunu olan annelerin puan ortalaması 2,54, lise mezunu olan annelerin puan ortalaması da 2,45 olarak belirlenmiştir. Sadece okuma-yazma bilen annelerin almış oldukları puanların ortalaması ise, 2,44 olarak belirlenmiştir ve lise mezunu olan annelerin puan ortalamasına oldukça yakındır. Okuma yazma bilmeyen ve hiç eğitim almamış zihin

özürlü çocuk annelerinin 2,37 puan ortalaması ile en düşük puan ortalamasını elde ettikleri görülmektedir.

Zihin özürlü çocuk annelerinin puan ortalamaları arasındaki farkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını sınamak için grup ortalamaları arasında tek yönlü varyans çözümlemesi yapılmıştır. Çözümleme sonuçları Tablo 4'te sunulmaktadır.

Tablo 4

Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Varyans Çözümlemesi

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı (KT)	Serbestlik Derecesi (sd)	Kareler Ortalaması (KO)	F Değeri (F)
Gruplar arası	1,68	5	0,34	1,32*
Grup içi	48,48	188	0,26	
Toplam	50,15	193		

*sd = 193, p = 0,27

Tablo 4 incelendiğinde, zihin özürlü çocuk annelerinin eğitim düzeyleriyle ailelerindeki dayanışma ve paylaşımı algılama düzeyleri arasında 0,05 düzeyinde anlamlı bir ilişki olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, annelerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım değişkenini algılamalarının eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı görülmektedir. Bu bulguya dayalı olarak, annelerin eğitim düzeylerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkisi algılama düzeylerini farklılaştıran bir değişken olmadığı söylenebilir.

3. 3. 6. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeyleri ile Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Zihin özürlü çocuk annelerinin eğitim düzeyleri ile ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan çözümlenmeye ilişkin değerler Tablo 5'te sunulmaktadır.

Tablo 5

Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Annelerin Eğitim Düzeyi	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (SS)	Minimum	Maximum
Hiç yok	2	1	1,26	0,11	1,89
Okur-yazar	5	1,51	0,96	0,67	3
İlkokul Mezunu	118	1,42	0,69	0	3
Ortaokul Mezunu	22	1,54	0,54	0,33	2,78
Lise Mezunu	34	1,28	0,56	0,11	2,67
Üniversite/Yüksekokul Mezunu	13	1,38	0,76	0	2,67

Tablo 5'te görüldüğü gibi, Aile Özellikleri Ölçeği'nin Ailenin Sorumluluk ve Sorunları Alt Testi'nden en yüksek puan ortalamasını 1,54 puan ortalaması ile ortaokul mezunu zihin özürlü çocuk anneleri almıştır. Eğitim düzeyi okur-yazar olmakla sınırlı olan annelerin puan ortalaması da (1,51) bu değere oldukça yakın görünmektedir. Bunların yanısıra, ilkokul mezunu olan annelerin puan ortalaması 1,42, üniversite/yüksekokul mezunu olan annelerin puan ortalaması da 1,38 olarak belirlenmiştir ve ilkokul mezunu olan annelerin puan ortalamasına oldukça yakındır. Lise mezunu annelerin almış oldukları puanların ortalaması ise, 1,28 olarak belirlenmiştir. Okuma yazma bilmeyen

ve hiç eğitim almamış zihin özürlü çocuk annelerinin 1 puan ortalaması ile en düşük puan ortalamasını elde ettikleri görülmektedir.

Zihin özürlü çocuk annelerinin puan ortalamaları arasındaki farkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını sınamak için grup ortalamaları arasında tek yönlü varyans çözümlemesi yapılmıştır. Çözümleme sonuçları Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6

Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Varyans Çözümlemesi

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı (KT)	Serbestlik Derecesi (sd)	Kareler Ortalaması (KO)	F Değeri (F)
Gruplar arası	1,41	5	0,28	0,62*
Grup içi	85,12	188	0,45	
Toplam	86,53	193		

*sd = 193, p = 0,68

Tablo 6 incelendiğinde, zihin özürlü çocuk annelerinin eğitim düzeyleriyle ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında 0,05 düzeyinde anlamlı bir ilişki olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, annelerin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlar değişkenini algılamalarının eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı görülmektedir. Bu bulguya dayalı olarak, annelerin eğitim düzeylerinin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerini farklılaştıran bir değişken olmadığı söylenebilir.

3. 4. Zihin Özürlü Çocuklarının Demografik Özellikleri ile, Annelerin, Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım, Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişkiler

Araştırmada yanıtı aranan üçüncü soru, zihin özürlü çocuklarının demografik özellikleri ile annelerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkisi, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki olup olmadığıdır.

Bu soruyu yanıtlamak için annelerin Aile Özellikleri Ölçeği'nin "Ailede Dayanışma ve Paylaşım" ve "Ailenin Sorumluluk ve Sorunları" alt testlerinden aldıkları puanlar ile zihin özürlü çocuklara ilişkin çeşitli demografik değişkenler arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson r bağıntı testi ve bağımsız gruplar arası "t" testi yapılmıştır.

3. 4. 1. Zihin Özürlü Çocuklarının Yaşları ile, Annelerin, Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Uygulanan Pearson r bağıntı testi sonucunda, zihin özürlü çocuklarının yaşları ile, annelerin, ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkisi algılama düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r = 0,036$, $sd = 191$, $p = 0,622$). Bu bulguya göre, zihin özürlü çocukların yaşlarının, annelerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkisi algılama düzeylerini yordayıcı bir değişken olmadığı söylenebilir.

3. 4. 2. Zihin Özürlü Çocuklarının Yaşları ile, Annelerin, Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Uygulanan Pearson r bağıntı testi sonucunda, zihin özürlü çocuklarının yaşları ile, annelerin, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişki bulunmuştur ($r = 0,158$, $sd = 191$, $p = 0,028$). Buna göre, zihin özürlü çocuklarının yaşları arttıkça, annelerin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerinin de arttığı; dolayısıyla, zihin

özürlü çocuklarının yaşları arttıkça annelerin, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamalarının olumlu yönde değiştiği söylenebilir.

Bu durum, zihin özürlü çocukların yaşları arttıkça çocuğun özrünün aile üyeleri tarafından kabul edilmesi ve özrün neden olduğu sorunların kanıksanması nedeniyle, annelerin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerinin olumlu yönde değiştiğinin bir göstergesi olarak düşünülebilir. Bu bulgu, zihin özürlü çocukların yaşlarının, annelerin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlarını algılamaları açısından önemli bir değişken olabileceği izlenimini vermektedir.

3. 4. 3. Zihin Özürlü Çocuklarının Cinsiyetleri ile, Annelerin, Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Zihin özürlü çocuklarının cinsiyetleri ile, annelerin, ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Bu duruma ilişkin değerler, Tablo 7’de sunulmaktadır.

Tablo 7

Zihin Özürlü Çocuklarının Cinsiyetlerine Göre Annelerin, Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve “t” Değeri

Gruplar	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama (\bar{X})	Standart Sapma (SS)	“t” Değeri (t)
Erkek	125	2,56	0,52	0,175*
Kız	70	2,55	0,50	

*sd = 193, p = 0,861

Tablo 7 incelendiğinde, zihin özürlü çocuğu erkek olan annelerle zihin özürlü çocuğu kız olan annelerin Aile Özellikleri Ölçeği’nin Ailede Dayanışma ve Paylaşım alt testinden almış oldukları puanların ortalamalarının birbirine çok yakın olduğu

görülmektedir. Annelerin zihin özürlü çocuklarının cinsiyetleriyle ailelerindeki dayanışma ve paylaşımı algılama düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için iki grup ortalamaları arasında t testi uygulanmış ve grup ortalamaları arasında 0,05 düzeyinde anlamlı bir fark bulunmadığı saptanmıştır. Bu bulguya dayalı olarak, zihin özürlü çocuklarının cinsiyetleri ile annelerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşımı algılama düzeyleri arasında bir ilişki olmadığı, zihin özürlü çocuğu erkek ve kız olan annelerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşımı benzer yoğunlukta algıladıkları söylenebilir. Bu bulguya göre, zihin özürlü çocukların cinsiyetlerinin, annelerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşımına ilişkin algılama düzeylerini farklılaştıran bir değişken olmadığı söylenebilir.

3. 4. 4. Zihin Özürlü Çocuklarının Cinsiyetleri ile, Annelerin, Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Zihin özürlü çocuklarının cinsiyetleri ile, annelerin, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Bu duruma ilişkin değerler, Tablo 8’de sunulmaktadır.

Tablo 8

Zihin Özürlü Çocuklarının Cinsiyetlerine Göre Annelerin Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyi Puanlarının Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve “t” Değeri

Gruplar	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama (\bar{X})	Standart Sapma (SS)	“t” Değeri (t)
Erkek	125	1,42	0,61	0,351*
Kız	70	1,39	0,77	

*sd = 193, p = 0,726

Tablo 8 incelendiğinde, zihin özürlü çocuğu erkek olan annelerin Aile Özellikleri Ölçeği’nin Ailenin Sorumluluk ve Sorunları alt testinden almış oldukları puanların

ortalamalarının zihin özürlü çocuğu kız olan annelerin almış olduğu puanların ortalamalarından çok küçük bir farkla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu farklılığın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla, iki grup ortalamaları arasında t testi uygulanmış ve grup ortalamaları arasında 0,05 düzeyinde anlamlı bir fark bulunmadığı saptanmıştır. Bu bulguya dayalı olarak, zihin özürlü çocuklarının cinsiyetleri ile annelerin, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı söylenebilir. Buna göre, zihin özürlü çocukların cinsiyetlerinin, annelerin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerini farklılaştıran bir değişken olmadığı söylenebilir.

3. 4. 5. Zihin Özürlü Çocuklarının Eğitim Aldığı Süre ile, Annelerin, Ailelerindeki Dayanışma ve Paylaşım İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Uygulanan Pearson r bağıntı testi sonucunda, zihin özürlü çocuklarının eğitim aldığı süre ile, annelerin, ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkin algılama düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ters bir bağıntı bulunmuştur ($r = 0,139$, $sd = 187$, $p = -0,057$). Buradan hareketle, zihin özürlü çocuklarının eğitim aldığı süre arttıkça annelerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkin algılama düzeylerinin azalma gösterdiği ve olumsuzlaştığı düşünülebilir.

Türkiye’de özürlü çocuğun eğitim gereksinimlerinin karşılanmasıyla ilgili sorumlulukların ailede daha çok anneler tarafından üstlenildiğine ilişkin araştırma bulgularına rastlanılmaktadır (Ergenekon, Batu, Kırcaali-İftar, Uzuner ve Vuran, 1999; Sucuoğlu, Kanık ve Küçüker, 1993; Sucuoğlu, 1996). Sucuoğlu, Kanık ve Küçüker’in (1993) anne-babaların özürlü çocuklarının eğitimine katılımlarıyla ilgili yaptığı araştırmada annelerle babaların eğitime katılımları karşılaştırılmış ve annelerin eğitime katılımlarının her alanda babaların katılımlarından daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, özürlü çocukların eğitim aldığı sürenin artmasıyla annelerin üstlendikleri sorumlulukların da arttığına ilişkin bir gösterge olabilir. Sonuç olarak, zihin özürlü çocukların eğitim gereksinimlerinin karşılanmasıyla ilgili sorumlulukların büyük ölçüde anneler tarafından üstlenilmesi nedeniyle, annelerin, zihin özürlü çocuklarının aldığı eğitim süresi arttıkça ailedeki dayanışma ve paylaşım ilişkin

algılama düzeylerinin azaldığı ve olumsuzlaştığı düşünülebilir. Bu bulgu, zihin özürlü çocukların eğitim aldığı sürenin, annelerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşımı algılamaları açısından önemli bir değişken olabileceği izlenimini vermektedir.

3. 4. 6. Zihin Özürlü Çocuklarının Eğitim Aldığı Süre ile, Annelerin, Ailelerindeki Sorumluluk ve Sorunlara İlişkin Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişki

Uygulanan Pearson r bağıntı testi sonucunda, zihin özürlü çocuklarının eğitim aldığı süre ile, annelerin, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r = 0,027$, $sd = 187$, $p = 0,715$). Bu bulguya göre, zihin özürlü çocukların bir hafta boyunca eğitim aldıkları sürenin, annelerin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerini yordayıcı bir değişken olmadığı söylenebilir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, yapılan araştırmanın özetine, araştırmanın amacına dönük soruların çözümlenmesiyle elde edilen araştırma bulgularıyla ulaşılan sonuca ve uygulamaya dönük önerilerle ileri araştırmalara dönük önerilere yer verilmiştir.

4. 1. Özet

Bu araştırma ile zihin özürlü çocuk annelerinin (a) ailelerindeki dayanışma ve paylaşıma ilişkin algılama düzeylerini, (b) ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerini ortaya koymak; ayrıca, bu düzeylerle annelerin, ailelerinin ve zihin özürlü çocuklarının demografik özellikleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır.

Araştırma, 2000-2001 Öğretim Yılı'nda Eskişehir ili merkezinde zihin özürlülere hizmet veren Uluönder Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi, Özel Eylül Zihinsel Engelliler Rehabilitasyon Merkezi, Umut ve Umut Yolu Zihinsel Özürlüler Özel Rehabilitasyon Merkezi ve Engelliler Entegre Yüksekokulu Zihin Engelliler Birimi'ne devam eden 195 öğrencinin annesi üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırma modeli açısından bakıldığında, bu çalışma durum saptamaya dönük betimsel bir çalışma; aynı zamanda, değişkenler arasında ilişki aramaya yönelik bağıntısal bir araştırmadır.

Zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerine ilişkin algılama düzeyleriyle ilgili veriler, "Aile Özellikleri Ölçeği" ile, annelerin, ailelerinin ve zihin özürlü çocuklarının demografik özelliklerine ilişkin veriler ise, "Demografik Özellikleri Belirleme Formu" ile toplanmıştır. Aile Özellikleri Ölçeği, "Ailede Dayanışma ve Paylaşım" ile "Ailenin Sorumlulukları ve Sorunları" adlı iki alt testten ve bu alt testlerde yer alan 24 maddeden

oluşmaktadır. Demografik Özellikleri Belirleme Formunda ise, annelerin, ailelerinin ve zihin özürlü çocuklarının demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sekiz soru bulunmaktadır. Veri toplama araçları, zihin özürlü çocukların annelerine, öğretmenleri aracılığıyla ulaştırılmıştır.

Araştırmanın amacına dönük soruların yanıtlanmasında zihin özürlü çocuk annelerinden elde edilen verilerin çözümlenmesi, aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerinin hesaplanması, Pearson r bağıntı testi, bağımsız gruplar arası “t” testi ve tek yönlü varyans çözümlemesi kullanılarak yapılmıştır.

Araştırma verilerinin istatistiksel çözümlenmesinde “SPSS 10.0 for Windows” paket programı kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular şöyle özetlenebilir:

Zihin özürlü çocuk annelerinin, ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkisine ilişkin algılama düzeylerinin yüksek; ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür.

Zihin özürlü çocukların, ailelerinin ve annelerinin demografik özellikleri ile annelerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım, sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre, zihin özürlü çocuk annelerinin; yaşları, iş durumları, eğitim düzeyleri, ailelerinin gelir düzeyi, ailelerindeki çocuk sayısı ve zihin özürlü çocuklarının cinsiyetleri ile ailelerindeki dayanışma ve paylaşım, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bunun yanında, yine zihin özürlü çocuklarının yaşları ile annelerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkisine ilişkin algılama düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak, zihin özürlü çocuklarının yaşları ile annelerin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında anlamlı pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bunların yanında, zihin özürlü çocuklarının bir hafta boyunca eğitim aldıkları süre ile annelerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ilişkisine ilişkin algılama düzeyleri arasında anlamlı ters bir ilişki

bulunmuş, ancak, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri arasında bir ilişki bulunamamıştır.

4. 2. Sonuç

Araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak, zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ile ilişkin algılama düzeylerinin yüksek; ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerinin düşük olduğu; dolayısıyla, annelerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ile ilişkin algılamalarının olumlu; ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamalarının olumsuz olduğu söylenebilir.

Araştırma bulguları doğrultusunda, zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ile ilişkin, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleriyle kendilerinin ve ailelerinin demografik özellikleri arasında ilişki olmadığı; zihin özürlü çocukların yaşları arttıkça annelerin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerinin de arttığı, dolayısıyla, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamalarının daha olumlu nitelik kazandığı; zihin özürlü çocukların bir hafta boyunca eğitim aldıkları süre arttıkça annelerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ile ilişkin algılama düzeylerinin azaldığı, dolayısıyla, ailelerindeki dayanışma ve paylaşım ile ilişkin algılamalarının olumsuzlaştığı sonucuna varılmıştır.

4. 3. Öneriler

Araştırma bulgularına göre, uygulamaya yönelik ve ileri araştırmalara yönelik önerilerde bulunulabilir.

4. 3. 1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

Araştırma bulguları doğrultusunda, özürlü çocuğa sahip ailelere yönelik uygulamalarla ilgili şöyle bir öneride bulunulabilir:

Bu araştırma sonucuna göre, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeyleri düşük, bir başka deyişle, olumsuz olan zihin özürlü çocuk annelerinin ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamalarını daha olumlu duruma getirmek amacıyla, sosyal destek ağını genişletmeye yönelik uygulamalara yer verilebilir; var olan uygulamalar artırılabilir ve yaygınlaştırılabilir.

4. 3. 2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

Araştırma bulgularına dayalı olarak, özürlü çocuğa sahip aile üyelerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşma, yanısıra, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamaları konusunda yapılmasının yararlı olacağı düşünülen araştırmalarla ilgili başlıca öneriler şöyle sıralanabilir:

Zihin özürlü çocuğa sahip babaların ve kardeşlerin de ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamalarına dönük araştırmalar yapılabilir. Anne-baba ve kardeşlerin ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamalarıyla ilgili veriler birbirleriyle karşılaştırılabilir.

Aile Özellikleri Ölçeğinin alt testlerinden en düşük puanları ve en yüksek puanları alan annelerle, ailelerindeki dayanışma ve paylaşma, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamaları konusunda araştırmalar yapılabilir. Bu anneler birbirleriyle karşılaştırılabilir.

Normal gelişim gösteren ya da diğer özür gruplarında bulunan çocukların ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamalarıyla ilgili araştırmalar yapılarak elde edilen sonuçlar zihin özürlü çocuğa sahip ailelerdeki dayanışma ve paylaşımın yanısıra, sorumluluk ve sorunların algılanmasına ilişkin araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılabilir.

Özürü ya da normal gelişim gösteren çocukların ailelerinde dayanışma ve paylaşma ilişkin ya da sorumluluk ve sorunlara ilişkin araştırmalar niteliksel araştırma yöntemlerine dayalı olarak yapılabilir.

Özürü çocuk ailelerine sunulan hizmetlerin öncesinde ve sonrasında Aile Özellikleri Ölçeği aile üyelerine uygulanarak sunulan hizmetlerin ailedeki dayanışma ve paylaşma ilişkin yanısıra, ailedeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılama düzeylerine etkisi incelenebilir.

Ailedeki dayanışma ve paylaşımın, yanısıra, ailedeki sorumluluk ve sorunların algılanması bu araştırmada ele alınan demografik değişkenler dışındaki tek ebeveyn-iki ebeveyn, çekirdek aile-geniş aile gibi aile yapılarına ilişkin çeşitli değişkenler açısından incelenebilir.

Çocukları bir eğitim kurumundan yararlanan ve yararlanmayan aile bireylerinin ailelerindeki dayanışma ve paylaşma ilişkin, ailelerindeki sorumluluk ve sorunlara ilişkin algılamaları karşılaştırılabilir.

EKLER

EK

Sayfa

1. Zihin Özürlü Çocuk Ailelerinin Demografik Özelliklerine İlişkin Tablolar.....	62
2. Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Demografik Özelliklerine İlişkin Tablolar.....	65
3. Zihin Özürlü Çocukların Demografik Özelliklerine İlişkin Tablolar.....	68
4. Aile Özellikleri Ölçeği.....	71
5. Demografik Özellikleri Belirleme Formu.....	75
6. Verilerin Toplanmasında Kullanılan Zarfların Üzerinde Bulunan Yönerge.....	77

**ZİHİN ÖZÜRLÜ ÇOCUK AİLELERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE
İLİŞKİN TABLOLAR**

Tablo 9
Zihin Özürlü Çocuk Ailelerinin Aylık Gelir Düzeylerinin Dağılımı

Ailenin Aylık Gelir Düzeyi	Sayı	Yüzde
80000000 TL	1	0,5
87000000 TL	1	0,5
100000000 TL	8	4,1
102000000 TL	13	6,7
105000000 TL	1	0,5
107000000 TL	1	0,5
116000000 TL	1	0,5
120000000 TL	4	2,1
123000000 TL	1	0,5
125000000 TL	4	2,1
130000000 TL	2	1
140000000 TL	3	1,5
148000000 TL	1	0,5
150000000 TL	17	8,7
160000000 TL	2	1
170000000 TL	5	2,6
174000000 TL	1	0,5
180000000 TL	4	2,1
185000000 TL	1	0,5
190000000 TL	1	0,5
195000000 TL	1	0,5
200000000 TL	18	9,2
205000000 TL	1	0,5
207000000 TL	1	0,5
215000000 TL	1	0,5
220000000 TL	1	0,5
232000000 TL	1	0,5
240000000 TL	3	1,5
248000000 TL	1	0,5
250000000 TL	12	6,2
255000000 TL	1	0,5
260000000 TL	1	0,5
280000000 TL	1	0,5
300000000 TL	22	11,3
330000000 TL	1	0,5
350000000 TL	9	4,6
385000000 TL	1	0,5
390000000 TL	1	0,5
400000000 TL	13	6,7
430000000 TL	1	0,5

450000000 TL	3	1,5
500000000 TL	11	5,6
525000000 TL	1	0,5
528000000 TL	1	0,5
600000000 TL	4	2,1
650000000 TL	2	1
750000000 TL	1	0,5
1000000000 TL	1	0,5
Yanıtlanmayan:	8	4,1
Toplam:	195	100

Tablo 10
Zihin Özürlü Çocuk Ailelerindeki Toplam Çocuk Sayısının Dağılımı

Ailedeki Toplam Çocuk Sayısı	Sayı	Yüzde
1	28	14,4
2	101	51,8
3	48	24,6
4	10	5,1
5	3	1,5
6	3	1,5
Yanıtlanmayan:	2	1
Toplam:	195	100

**ZİHİN ÖZÜRLÜ ÇOCUK ANNELERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE
İLİŞKİN TABLOLAR**

Tablo 11
Araştırmada Yer Alan Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Yaşlarının Dağılımı

Annelerin Yaşları	Sayı	Yüzde
19	1	0,5
21	2	1
22	1	5
24	1	5
25	3	1,5
26	2	1
27	5	2,6
28	6	3,1
29	5	2,6
30	11	5,6
31	5	2,6
32	12	6,2
33	15	7,7
34	9	4,6
35	5	2,6
36	12	6,2
37	4	2,1
38	8	4,1
39	7	3,6
40	14	7,2
41	5	2,6
42	7	3,6
43	6	3,1
44	4	2,1
45	10	5,1
46	5	2,6
47	4	2,1
48	5	2,6
49	2	1
50	2	1
51	3	1,5
52	2	1
53	1	0,5
54	2	1
55	1	0,5
56	1	0,5
60	1	0,5
Yanıtlanmayan:	6	3,1
Toplam:	195	100

Tablo 12
Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin İş Durumlarına Göre Dağılımları

Annelerin İş Durumu	Sayı	Yüzde
Çalışan Anneler	37	19
Çalışmayan Anneler	156	80
Yanıtlanmayan:	2	1
Toplam:	195	100

Tablo 13
Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımları

Annelerin Eğitim Düzeyi	Sayı	Yüzde
Hiç yok	2	1
Okur-yazar	5	2,6
İlkokul Mezunu	118	60,5
Ortaokul Mezunu	22	11,3
Lise Mezunu	34	17,4
Üniversite/Yüksekokul Mezunu	13	6,7
Yanıtlanmayan:	1	0,5
Toplam:	195	100

**ZİHİN ÖZÜRLÜ ÇOCUKLARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN
TABLOLAR**

Tablo 14
Zihin Özürlü Çocukların Yaşlarının Dağılımı

Zihin Özürlü Çocukların Yaşları	Sayı	Yüzde
2	1	0,5
2,5	1	0,5
3	5	2,6
4	11	5,6
4,5	1	0,5
5	14	7,2
5,5	2	1
6	10	5,1
7	9	4,6
7,5	2	1
8	15	7,7
8,5	2	1,0
9	14	7,2
10	7	3,6
11	12	6,2
12	15	7,7
13	10	5,1
14	7	3,6
15	5	2,6
16	13	6,7
17	11	5,6
18	5	2,6
19	5	2,6
20	2	1
21	1	0,5
23	4	2,1
24	2	1
25	3	1,5
29	3	1,5
30	1	0,5
Yanıtlanmayan:	2	1
Toplam:	195	100

Tablo 15
Zihin Özürlü Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Zihin Özürlü Çocukların Cinsiyetleri	Sayı	Yüzde
Erkek	125	64,1
Kız	70	35,9
Toplam:	195	100

Tablo 16
Zihin Özürlü Çocukların Bir Hafta Boyunca Eğitim Aldıkları Sürelerin Dağılımı

Eğitim Saati	Sayı	Yüzde
1	1	0,5
1,5	1	0,5
2	9	4,6
3	15	7,7
3,5	1	0,5
4	15	7,7
4,5	4	2,1
5	16	8,2
6	10	5,1
7	3	1,5
7,5	1	0,5
8	4	2,1
9	1	0,5
10	2	1
12,5	1	0,5
15	6	3,1
18	1	0,5
20	8	4,1
25	23	11,8
27,5	4	2,1
28	2	1
30	48	24,6
35	9	4,6
38,5	1	0,5
40	2	1
50	1	0,5
Yanıtlanmayan:	6	3,1
Toplam:	195	100

AİLE ÖZELLİKLERİ ÖLÇEĞİ

Bu ölçekte, ailenizin çeşitli özellikleriyle ilgili 24 madde yer almaktadır. Ölçekteki cümleleri okurken, evinizde sizinle birlikte yaşayan ve ailenizi oluşturan tüm bireyleri dikkate alınız. Ölçekteki her bir cümlenin sizin aileniz için ne derece doğru olduğunu, aşağıda belirtilen dört seçenektan birini (x) şeklinde işaretleyerek belirtiniz.

() Hiç doğru değil.

() Pek doğru değil.

() Biraz doğru.

() Çok doğru.

1. En zor zamanlarda, aile olarak, birbirimize hep destek oluruz.

() Hiç doğru değil. () Pek doğru değil. () Biraz doğru. () Çok doğru.

2. Ailemizde herkes birbirinin sevincini paylaşır.

() Hiç doğru değil. () Pek doğru değil. () Biraz doğru. () Çok doğru.

3. Ailemizdeki sorunları çözmek için hepimiz elimizden geleni yaparız.

() Hiç doğru değil. () Pek doğru değil. () Biraz doğru. () Çok doğru.

4. Düğün, bayram gibi olayları ailecek kutlamaya özen gösteririz.

() Hiç doğru değil. () Pek doğru değil. () Biraz doğru. () Çok doğru.

5. Zor günler, bizleri üzmele birlikte, aile bağlarımızı güçlendiriyor.

() Hiç doğru değil. () Pek doğru değil. () Biraz doğru. () Çok doğru.

6. Ailemizdeki bireyler arasında anlaşmazlıklar olabilir ama dargınlıklar asla.

() Hiç doğru değil. () Pek doğru değil. () Biraz doğru. () Çok doğru.

7. Ailemizdeki bireyler, birbirlerinin arkasından konuşmamaya özen gösterirler.

() Hiç doğru değil. () Pek doğru değil. () Biraz doğru. () Çok doğru.

19. Ailemizdeki sorunlar, çalışan bireylerin işlerini aksatıyor.

() Hiç doğru değil. () Pek doğru değil. () Biraz doğru. () Çok doğru.

20. Ailemize destek olacak hiç kimse yok.

() Hiç doğru değil. () Pek doğru değil. () Biraz doğru. () Çok doğru.

21. Aile olarak artık dayanma gücümüz kalmadı.

() Hiç doğru değil. () Pek doğru değil. () Biraz doğru. () Çok doğru.

22. Ailemizde fedakarlık hep birkaç kişiye kalıyor.

() Hiç doğru değil. () Pek doğru değil. () Biraz doğru. () Çok doğru.

23. Ailemizde en son karar bir kişi tarafından verilir.

() Hiç doğru değil. () Pek doğru değil. () Biraz doğru. () Çok doğru.

24. Aile içinde işbölümü yapsak da, uzun dönemde işler hep bir kişiye kalıyor.

() Hiç doğru değil. () Pek doğru değil. () Biraz doğru. () Çok doğru.

BİLGİ FORMU

Açıklama: Aşağıda ailenizin bazı özellikleriyle ilgili bilgiler istenmektedir. Verilen boşlukları doldurmanızı ve her bir soruda sizin aileniz için uygun olan seçeneği (x) şeklinde işaretlemenizi rica ederiz.

1. Yaşınız:

2. Eğitim durumunuz:

☐ Hiç yok	☐ Ortaokul mezunu
☐ Okur yazar	☐ Lise mezunu
☐ İlkokul mezunu	☐ Üniversite/ Yüksekokul mezunu ve üstü

3. İş durumunuz:

- çalışıyorum çalışmıyorum

4. Ailenizdeki toplam çocuk sayısı:

- 1 2 3 4 5
- 5'ten fazla

5. Ailenizin toplam aylık geliri:

6. Özürlü çocuğunuzun yaşı:

7. Özürlü çocuğunuzun cinsiyeti: erkek kız

8. Özürlü çocuğunuz devam ettiği eğitim kurumundan haftada kaç saat eğitim hizmeti alıyor?

Sayın anne, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü öğretim görevlisi Onur Kurt ailelerin özelliklerini bazı yönleriyle değerlendirmek ve elde edilen bilgiler ışığında ailelerle yapılan çalışmalara katkı sağlamak amacıyla bir araştırma planlamıştır. Bu araştırmanın gereği olarak siz annelerin bilgi ve görüşlerine gerek duyulmaktadır. Bu amaçla sizden zarfın içinde bulunan BİLGİ FORMU'nu ve AİLE ÖZELLİKLERİ ÖLÇEĞİ'ni doldurmanız istenmektedir. Formun ve ölçeğin nasıl doldurulacağı AÇIKLAMA bölümlerinde anlatılmıştır.

Ölçeği başkalarına danışmadan, kendi görüşlerinizi yansıtacak biçimde doldurduktan sonra zarfın ağzını yapıştırarak kapatmanızı ve çocuğunuzun öğretmenine vermenizi rica ederiz. Bu zarf yalnızca araştırmacı tarafından açılacaktır. ***Lütfen zarfın içinde bulunan formlara ya da zarfın üzerine adınızı yazmayınız.*** Verdiğiniz bilgiler ***kesinlikle gizli tutulacak*** ve araştırma dışında hiçbir amaçla kullanılmayacaktır. Araştırma sonuçları çalışma tamamlandıktan sonra isteyen katılımcılarla paylaşılacaktır.

İçten katılımınız ve katkınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Atilla Cavkaytar

Araştırmacı
Öğr. Grv. Onur Kurt

Anadolu Üniv. Eğitim
Fak.
Özel Eğitim Böl.
Tel: 3350580
Dahili: 3545

KAYNAKÇA

- / "AAMR/ American Association on Mental Retardation. **Mental Retardation: Definition, Classification and Systems of Supports**. Dokuzuncu basım. Washington, DC: 1992." (Eripek, 1998, s. 41'deki alıntı).
- Akkök, Füsün. "Özürü Çocukların Aileleriyle Psikolojik Danışma ve Rehberlik Çalışmaları", **Psikoloji Dergisi** 16: 3-5, Aralık 1982.
- _____. "Özürü Bir Çocuğa Sahip Anne-babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracının Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması", **Psikoloji Dergisi** 7, 23: 26-38, Kasım 1989.
- _____. "Özürü Çocukların Eğitiminde Aile Rehberliğı", **Özel Eğitim Dergisi** 1, 1: 54-56, 1991.
- _____. **Bayan Perşembeler**. Ankara: Metu Press, 1997.
- ✓ Bailey, Donald B. And Simeonsson, Rune J. "Assessing Needs of Families With Handicapped Infants", **The Journal of Special Education** 22, 1: 117-127, 1988.
- ✓ Baker, Bruce L. , Landen, Sandra J. & Kashima, Kathleen J. "Effects of Parent Training on Families of Children with Mental Retardation: Increased Burden or Generalized Benefit?", **American Journal on Mental Retardation** 96, 2: 127-136, 1991.
- ✓ Beckman, Paula J. "Comparison of Mothers' and Fathers' Perceptions of the Effect of Young Children With and Without Disabilities", **American Journal on Mental Retardation** 95, 5: 585-595, 1993.

- Cavkaytar, Atilla. **Zihin Engellilere Öz bakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretiminde Aile Eğitimi Programının Etkililiği**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1999.
- Dikici, Aynur. "Zihinsel Engeli Olan Çocukların Annelerine Yönelik Grup Rehberliğinin Tutum Değişimi Açısından Etkililiği." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Dunst, Carl J. , Trivette, Carol M. **A Family Systems Model of Early Intervention With Handicapped and Developmentally At-Risk Children**. Parent Education as Early Childhood Intervention: Emerging Directions in Theory, Research, and Practice. (Ed). D. Powell. Norwood, N: J: Ablex Publishing Co. 1988.
- Dyson, Lily L. "Response to the Presence of a Child With Disabilities: Parental Stress and Family Functioning Over Time", **American Journal on Mental Retardation** 98, 2: 207-218, 1993.
- Ergenekon, Yasemin. "Öğretilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Ailelerinin Karşılaştıkları Sorunların Değerlendirilmesi." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 1996.
- Ergenekon, Yasemin., Batu, Sema., Kırcaali-İftar, Gönül., Uzuner, Yıldız., Vuran, Sezgin. " Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı Eskişehir Uygulaması'na İlişkin Aile Rehberi Görüşleri" 9. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulan bildiri. Eskişehir: 22-23 Kasım 1999.
- Eripek, Süleyman. **Zihinsel Engelli Çocuklar**. İkinci basım. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1996.

_____. “Zihin Engelli Çocuklar” **İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı, Özel Eğitim**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 1998.

Evcimen, Emir A. “Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Anne-babaların Gereksinimlerinin Belirlenmesi.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Fırat, Ayşegül. “Normal Çocuğu Olan Anne-babalar ile Zihinsel Özürlü Çocuğu Olan Anne-babaların Zihinsel Özüre Karşı Tutumları.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1994.

_____. “Özel Eğitimde Aile Eğitimi ve Danışmanlığı” M.E.B. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nce Düzenlenen Özel Eğitimde Aile Eğitimi Sempozyumu’nda sunulan bildiri. Ankara: 13-14 Nisan 2000.

Fırat, Ayşegül., Yamaç, Emel. “0-6 Yaş Normal ve Zihinsel özürlü Çocuğa Sahip Annelerin Yalnızlık Düzeylerinin Karşılaştırılması” Uluslararası Özel Eğitim Konferansı’nda sunulan bildiri. Antalya: 24-27 haziran 2001.

Floyd, Frank J. & Zmich, Derek E. “Marriage and The Parenting Partnership: Perceptions and Interactions of Parents with Mentally Retarded and Typically Developing Children” **Child Development** 62, 1434-1448, 1991.

Gargiulo, Richard M. **Working with Parents of Excepional Children**. Boston: Houghton Mifflin Company, 1985.

Gargiulo, Richard M. & Graves, Stephen B. “Parental Feelings”, **Child Education**, 176-178, Spring, 1991.

Gündoğdu, B. “Otistik ve Normal Çocuğu Olan Anne-babaların Evlilik Uyumlarını Algılamaları ve Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılmaları.” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1995.

Gürsel, Oğuz. “Zihinsel Engelli Çocukların Doğal Sayıları, Gerçek Nesnelere kullanarak Eşleme, Resimleri İşaret Ederek Gösterme, Rakamları Gösterildiğinde Söyleme Becerilerinin Gerçekleştirilmesinde, Bireyselleştirilmiş Öğretim Materyalinin Basamaklandırılmış Yöntemle Sunulmasının Etkililiği.” Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Işıkhan, Vedat. Şahin, Fatih. Güner, Perihan. ve Ergüz, Gülsen. “Zihin Engelli Bireye Sahip Ailelerin Yaşadığı Stresörler” Uluslararası Özel Eğitim Konferansı’nda sunulan bildiri. Antalya: 24-27 Haziran 2001.

_____. “Zihin Engelli Bireye Sahip Ailelerin Benlik Saygıları” Uluslararası Özel Eğitim Konferansı’nda sunulan bildiri. Antalya: 24-27 Haziran 2001.

Kaner, Sema. “Zihinsel Engelli ve İşitme Engelli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Algıladıkları Stres ve Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi” Uluslararası Özel Eğitim Konferansı’nda sunulan bildiri. Antalya: 24-27 Haziran 2001.

Kırcaali-İftar, Gönül. “Uygulamalı Aile Eğitimi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Ders Notları, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir: 1997a.

_____. M.E.B. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nce Düzenlenen “Dünya Kadınlar Günü’nü Karşılarken Özürlü Kadınlarımız ve Özürlü Çocuklarımızın Anneleri” Konulu Panelde sunulan bildiri. Ankara: 4 Mart 1997b.

_____. **Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı’nın Aile Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2000a.

- _____. “Bilimsel Araştırma Yöntemleri” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Ders Notları, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir: 2000b.
- _____. “Aile Özellikleri Ölçeği” Yayınlanmamış Araştırma Raporu, Anadolu Üniversitesi Eskişehir: 2001.
- Koptagel-İlal, Günsel. “Toplumsal Değişim İçinde Türk Kadınının Psiko-Sosyal Kimliği,” **Türkiye’de Kadın Olgusu**. İstanbul: Say Yayınları, 1995.
- Kozacıoğlu, Gülsen., Ekberzade, Hülya. “Zihin Özürlü Çocukların Ailelerinde Depresyon ve Kaygı Araştırması” **M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi** 6, 161-167, 1994.
- Kroth, Roger L. ve Edge, Denzil. **Strategies for Communicating with Parents and Families of Exceptional Children**. Denver: Love Publishing Company, 1997.
- Kuloğlu-Aksaz, Neslihan. “Otistik Çocukların ve Öğretilebilir Zihinsel Özürlü Çocukların Anne-Babalarının Kaygı Düzeyleri”, **Türk Psikoloji Dergisi** 7, 25: 14-20, 1990.
- Lubetsky, Martin J. , Mueller, Linda. , Madden, Karen., Walker, Rose., Len, Diane. “Family Centered Interdisciplinary Team Approach to Working with Families of Children Who Have Mental Retardation”, **Mental Retardation** 33, 4: 251-256, 1995.
- McCubbin, Marilyn A. , Mc Cubbin, Hamilton I. & Thompson, Anne I. “Family Hardiness Index,” **Family Assesment Inventories for Research & Practice**. Madison: University of Wisconsin, 1987.
- M.E.B. **Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği**. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara: 2000.

“Murray, M. A. **Needs of Parents of Mentally Retarded Children** Washington, DC: National Assosiatin for Retarded Children, 1973” (Akkök, 1982, s. 3’teki alıntı).

Norton, Francis H. “Counseling Parents of the Mentally Retarded Child”, **The School Counselor** January, 1976.

Olsen, Susanne F. & Marshall, Elaine S. Support, “Comminication and Hardiness in Families With Children”, **Journal of Planning Literature** 5, 3: 275-293, 1999.

Özen, Arzu. “Zihinsel Engelli Çocuklara Yemek Yeme Becerilerinin Kazandırılmasında Fiziksel Yardıma, Model Olmaya ve Sözel Yönergeye Dayalı Bireyselleştirilmiş Öğretim Materyalinin Etkililiği.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

_____. “Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocukların Annelerine Eğitim Uzmanlarıyla Çalışırken Gerekli Olan Etkili İletişim Becerilerinin Kazandırılması” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Özgür, İskender. “Eğitilebilir Zihinsel Özürlü Çocukların Ana Baba Eğitiminin Ana Baba ve Çocuk Üzerindeki Etkileri.” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, 1993.

_____. “Özel Eğitimde Aile Rehberliği ve Danışmanlık Hizmetlerinin Önemi” M.E.B. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğünce Düzenlenen Özel Eğitimde Aile Eğitimi Sempozyumu’nda sunulan bildiri. Ankara: 13-14 Nisan 2000.

Resmi Gazete. 23937; 18 Ocak 2000.

“Ruef, M. Informational Priorities of Parents Regarding the Challenging Behaviors of Their Sons and Daughters: Results of National Survey. Unpublished Manuscript, Beach Center on Families and Disability, University of Kansas: 1995” (Turnbull ve Turnbull, 1997, s. 124’teki alıntı).

Schulz, Jane B. **Parents and Professionals in Special Education**. Massachusetts: Allyn and Bacon, 1987.

Seligman, M. **The Family With a Handicapped Child** (2nd ed.). Boston: Allyn & Bacon, 1991.

Sucuoğlu, Bülbin. “Anne-babaların Özel Eğitim Okullarını Algılama Biçimleri.” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1991.

_____. “Özürlü Çocuğu Olan Anne-babaların Gereksinimlerinin Belirlenmesi”, **Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi** 2, 1: 10-18, 1995.

_____. “Kaynaştırma Programlarında Anne Baba Katılımı”, **Özel Eğitim Dergisi** 2, 2: 25-42, 1996.

_____. **Özürlü Çocukların Aileleriyle Yapılan Çalışmalar**. Farklılıklarla Yaşamak Aile ve Toplumun Farklı Gereksinimleri Olan Bireylerle Birlikteliği. (Ed.). N.Karancı. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 1997.

Sucuoğlu, Bülbin., Kanık, Nuray., Küçüker, Sevgi. “Anne-Babaların Özürlü Çocuklarının Eğitimine Katılımları” **I Eğitim Bilimleri Kongresi Kitabı**. Adana: 1993.

_____. “Anne Babalara Öğretme Becerilerinin Kazandırılması”, **Türk Psikoloji Dergisi** 9, 31: 36-43, 1994.

Sucuoğlu, Bülbin., Küçüker, Sevgi., Kobal, Gönül. "Ev Ağırlıklı Erken Eğitim Programlarının Gelişim Geriliği Olan Bebeklerin Gelişimi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi" **VII. Özel Eğitim Günleri Kitabı**. Eskişehir: 1997.

Temel, Fulya. "Özürü Çocukların Eğitimine Ailenin Katılımı", **Çağdaş Eğitim** 19, 198: 11-12, 1994.

Trivette, Carol M., Dunst, Carl J. "Characteristics and Influences of Role Division and Social Support Among Mothers of Preschool Children With Disabilities", **Topics in Early Childhood Special Education** 12, 3: 367-385, 1992.

Turnbull, Ann P. And Turnbull III, H. Rutherford. **Families, Professionals and Exceptionality: A Special Partnership**. Columbus, OH: Merrill Publishing, 1997.

Ulaşanel, Mukadder. "Anne-babaların Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeyleri ile Zihinsel Engelli Çocuğun Kişisel Uyum Düzeyi Arasındaki İlişkiler." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

Vuran, Sezgin. "Zihinsel Engelli Çocukların Giyinme Becerilerinde Yapabildiklerine Dayalı Olarak Hazırlanan Öğretim Materyalinin Etkililiği." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.

_____. "Zihin Engelli Çocuk Annelerine Ödüllendirme ve Eleştirmemenin Kazandırılmasında Bilgilendirme, Dönüt Verme, Dönüt Verme ve ödüllendirmenin Etkililiği." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

"Williams, R. , Lingren, H. , Rowe, G. , Van Zandt, S. , Stinnett,N. **Family Strengths 6: Enhancement of Interaction**. Lincoln, NE: Department of Human Development and the Family, University of Nebraska, 1985" (Dunst ve Trivette, 1988, s. 167'deki alıntı).